

فهر مویه تی: بو په وروږده کړدنی تازه فیږیوان و فیږکړدن و بارهینانی مریدان و دوزینه و هی رو داوه کانی ټهوان که مالی ته وای هه بووه (هه ټهوی) و هه و او محمه د نوره خش ټهوی به (وه لی، مورشید) و زانا به (زانینی زاهیر و باتین) و به یه کی له ټهویای روزگاری خوئی ناسیووه (بروانه: کوری کهر به لایی، ۳۳۵/۲).

شیخ عمار یاسر، له بدلیس وهفاتی کړدوه و هه له ویش نیژراوه (عه لا ټوده وله، ته ز که ره، ۳۱۹؛ کوری کهر به لایی هه ټهوی). له سالی وهفاتی ټه ودا بیرو باوهری جیاواز هه به، هندی لایان وایه له ۵۸۲ مانگی و ۱۱۸۶ ز (غولام سرور، ۱۲/۲، مه عسوم عه لیشا، ۱۰۸/۲؛ ټیسته خری، ۱۸۹) و هندی تر ده لاین: له نیوان سالانی ۵۹۰ تا ۶۰۴ مانگی و ۱۱۹۴ تا ۱۲۰۷ ز - وهفاتی کړدوه (هه ټهوی؛ ټیرانیکا، ۱۷/۱۷) نه جمه دین کوربا به نه قل له ماموستا که ی ده لی: (هه رکات و ساتی ده چی به خه لوه ت یه ک چله ت به س نه بی، به لکو به خوت بیژه که دوا ی یه ک چله له خه لوه ت نایمه ده ری) و دوا ی ټه ویش وتی: (ټه و هی را که یندرا نوکته یی ورده که بیجگه له وانه ی که گه پشتونه ته، سه ر سنور و ټاسوی که مال و به یار و ده سگری که بیون، که سانی تر له وه ناگن (په ره ی ۱۹۱).

بدلیسی له سه ر ساغ کړدنه و هی نیه ت بهر له چونه نیو دنیای خه لوه ت، فره ته ټکید ی کړدوه (بروانه جامی، کوری کهر به لایی، هه ټهوی) ټه و زاته له سه ر ټه مباوهره بو که به گه یشتنی بنده و عهد به پله ی که مال، باتینی ټه و هه و ک ټاخیرت و زاهیری ټه و هه و ک دنیای لی دی و له وه به دوا، به دل و دهرونی خوئی له ټاخیره تدا و به له ش و لاری خوئی له دنیا داده بی؛ جائینسانی کامیل: (مروئی گه ییو و ته و او) بو هه رچی به چاوی بینایی سه ر بوئی بروانی، به چاوی دل و دهرون، خودا له ودا یا به و، یا بهر له و ده ی بینئی، چونکا دل بو خودا و بو ناسینی ټه و ټافریندراوه و هه رکاتی خوئه ماسیوه لال فارغ یا خو خالی بکا بیجگه له سرنجدان و روانین بو خودا بو مروئی دل مژولیه ک نامینئی (ټیسته خری، ۱۹۴).

نوسراوه کانی عمار یاسر بدلیسی - ۱ - به هجه تی تایفه؛ نوسه ر له م کتیبه دا له بابته مه وجود قسه ولیکولینه و هی کړدوه (ټالوارت، ژماره ی ۲۸۴۲) - ۲ - روزوی دل یا به

روڙو بونی قولوب: دلآن، بدلیسی لهم پهراوهدا له مه بهستگه لی عیرفانی کولیو ته وه، یا هروه ک له نیوی کتیبه کهی دهرده کهوی، له بابته دل و دهرونه وه، قسهی کردوه. نوسخه یی له و کتیبه، له و کتیبخانه دا، هه یه (هه رٺه و ژماره ی 3133). - سه رچاوه: کوری که ربه لایی، حافیز حوسین، ره وزاتی جینان، به کوششی جه عفر سولتان قهرابی، تاران، ۱۳۴۹ هه تاوی، ئیسته خری، ئیحسانوللا عه لی، ئوسولی ته سه وف، تاران، کانونی مه عرفه ت؛ جامی عه بدوره حمان، نه فحاح ئونس، به کوششی مه حمود عایدی، تاران، ۱۳۷۰؛ جه واد شه ریعته، ئیسه هان، مه شعل؛ خواندمیر، غیاسه دین، حه ییب سیه ر، به کوششی محمه د ده بیر سیاقی، تاران، ۱۳۶۲، عه لا ئوده وله سه منانی، ئه حمه د، ته زکه ره ی مه شایه خ موسه نه فاتی فارسی، به کوششی نه جیب مایل هیره وی، تاران، ۱۳۶۹، هه رٺه و چل مه جلیس، به کوششی نه جیب مایل هیره وی، تاران، ۱۳۶۶ هه تاوی، غولام سرور لاهوری، خه زینه ی ئه سفیا، لکهنو، ۱۲۹۰ مانگی؛ مه عسوم عه لیشا، محمه د مه عسوم، ته رایق حه قایق، به کوششی محمه د جه عفر مه حجب، تاران ۱۳۱۸ هه تاوی، نه جمه دین کوبرا، ئه حمه د فه واتیح جه مال ته رجه مه ی محمه د باقر ساعدی خوراسانی، تاران ۱۳۶۸، یافعی، عه بدوللا، میرثاتی جینان بیروت ۱۳۹۰ مانگی و ۱۹۷۰ ز - هه روا - Ahlwardt; GAL, iranica. محمه د جه واد شه مس، دایره تولمه عاریفی بوزوگی ئیسلامی ج ۱۱ / په ره ۵۷۳ تا ۵۷۲ چاپی ۱۳۸۱ هه تاوی، تاران (شه پوئل).

ٺه بو نه جیب سوهره وه ردی له ۵۶۳ مانگی وه فاتی کردوه و نه جمه دین کوبری له ۶۱۸ وه فاتی کردوه. شیخ عه مار یاسر کوردی بدلیسی له سالی ۵۸۲ مانگی و ۱۱۸۶ ز - وه فاتی کردوه و عارف و زانای پر، حسامه دین عه لی بدلیسی خیوی ته فسیری (جامع التنزیل و التأویل) مریدی عه مار یاسر بووه که له ۹۰۰ مانگی وه فاتی کردوه (نفحات الانس جامی په ره ی ۴۱۷ - ۳۱۳ چاپی ۱۳۳۷ تاران و مه شاهیری کورد، بابا مه ردوخ روحنی شیواج ۱ په ره ی ۵۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران و کتیبه عارفان و خواناسان، زانایانی کورد ج ۶ په ره ی ۷۵ نوسراوی - د - محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل).

بدلیس

شاری بدلیس، شارو ناوەندی ئۆستانی کە هەربەو ناوێ له ئاناتولی شەرقی و باکوری کوردستان و له رۆژ هه لاتی بن دەس تورکیه.

باری جوغرافیایی: ئەم شارە له ۳۸° و ۲۰° پانایی باکوری و ۴۲° و ۵۰° درێژیی شەرقی، له فاسیلە ۲۵ کیلومتری بەندەری تاتوان، له باشوری غەربی دەریاچەیی وان و له کەناری چۆمی شاری بدلیس دایه. بەرزى ئەو له تەختى دەریا ۱۴۴۰ - ۱۴۵۰ مېتره (14,11,657-658). چۆمی شاری بدلیس، له رێژاوێ ئاوێ کانی حەوزەیی سەروى دیجلە یه، که له پێک گه یشتنی ۲ شه تاوی چکۆله - یه کى له لای باکورو ئەوى تر له لای رۆژ هه لاته وه - سازدەری (هەر ئەو ی؛ لینچ، ۱۴۶). شار له شیوی ئەم چۆمە دایه، وه به تاوی ریبوارگه ی فره گرینگی نیوان چیاکانی ئەرمەنستان و دەشتا یه کانی نیو دوروان « به یه نه هره ین» - یا به و ته یی تر نیوان قه ققاز تا بان به ستینی خلیجی ئیرانیان «فارس» و مه دیترا نه - له دیرزه مانه وه دارای گرینگی یه کى تاییه تی بووه، ههروه ک له نوسراوه ی خودی بدلیسی (له سەده ی ۱۱ مانگی و ۱۶ ز). شار و چکه ی بدلیس له به ندیریکا بووه له نیوان ئازربایجان و دیاربه کورو رهیعه و ئەرمەن... که حاجیانی تورکستان و هیئند و ئیران و... وه بازرگانانی نه ته وه جیا جیا کان چ روس، ئیسلاو، عه ره ب، کورد و عه جه م که ئەبو له ویوه برون (په ره ی ۴۴۵). تی په ربونی سپای ۱۰ هه زار، سواره ی یونانی له سەده ی ۴ به رله زابین که گزنفون یادی ئەوه ی کردوه، که هه رله م ریبوارگه وه بووه (14, 11/658). له بهر بارودوخ و گرینگی بازرگانی بدلیس، حاکمانی ئەو ی له دابین کردنی ئازوخه و بی وه ی راگرتنی رینگاکان، فره کوشاون (هه ره ئه و ی، 11/659).

مه لبه ندی بدلیس له هاویناندا گه رم و به زستانانیش ساردو پر به فره (هه ره ئه و ی، 11/658). بازرگانانی وینیزی ئەو ییان «به کان و خه زینه ی به فر» داناوه (سه فه نامه کان...، ۳۷۱). به پێی ئاماری ۱۳۷۶ هه تاوی و ۱۹۹۷ ز. حه شیمه تی شاری بدلیس - زوربه ی خه لکی بدلیس کوردن و - ۵۱،۹۲۷ که سه ن و به خه لکی گونده کانی تاییعی بدلیس

۸۰۳، ۶۸، ۳ که سن، وه چه شیمه تی ئوستانی بدلیس که شاره کانی خه لآت: «ئیکخلات» عادلجه واز، گورا و یماق، خیزان، موتکی و تاتوان ده گریته بهر تا ۳۳۹، ۶۴۵ که س بون (DIE, n.pn.) له سه ده کانی رابوردوا له بدلیسدا ئهرمه نی و موسولمان (کورد و تورک) هه بون (سامی ۲/ ۱۲۳۹؛ هوانسیان، ۳۵؛ سه فه نامه کان، ههر ئه وی).

هوئی ناولینانی ئه وشاره به بدلیس: به قسه ی واژه نامه ی قاموسی فیروژاوی: بدلیس به جیگایه ک ده لین: که ش و هه وای خو ش و سازگار بی (شه ره فنامه به زمانی کوردی په ره ی ۶۳۵ ئوفستی ۱۹۸۱ ز - تاران) هه روا و تو یانه: که ئیسکه ندر له کاتی سپا کیشی بو شهرق له وی ماوه ته وه و له بهر که ش و هه وای خو ش و سازگاره وه، به به کی له غولامانی خو ی که ناوی بدلیس بو وه فه رمانی پی داوه له و شوینه دژ و قه لایه ک سازیدا که به که س نه گیردری، ئه ویش دژ و قه لای ئه وی سازداو ناوی خو یی له سه ردانا (بو فره زانیی ئه و مه به سته، برواننه: ههر ئه وی، ۴۴ - ۴۴۳؛ ئه ولیا چه له بی، ۴/ ۸۵). ئه م شاره که له سه رچاوه کانی ئهرمه نی به باقیش یا باگش یاد کریاوه (14,11/658). له سه رچاوه کانی ئیسلامیدا به وینه ی بیدلیس، به دلیس، بودلیس و بتلیسیس هاتوه.

پیشینه ی میژویی: میژوی بیچم گیری و سازبونی شار نادیاره، له ئاسه واری جوغرافیا نوسانی موسولمان؛ که سانی وه ک، ئیسته خری (په ره ی ۱۵۹). میقه ده سی (په ره ی ۳۷۴). ئینی بی بی (په ره ی ۱۸۵ - ۱۸۶). نوسه ری حودود و لعالم (په ره ی ۱۶۰). یاقوت (۱/ ۵۲۶). ئه بولفیدا (په ره ی ۳۹۴). بدلیسی به به کی له شاره کانی ئهرمینیه هاتوته ژمار، له پاشان هه ندیکیش ئه ویان به به کی له شاره کانی ئازربایجان داناوه (بدلیسی، ۴۴۰) که له ده ورانی ساسانیان کوردا، چن جار له نیوان ئه م ده وه له ته و ده وه له تی رومی شهرقی ده س به ده س بووه و جادوای دابه شبونی ئیمپراتوری شهرقی له ۳۹۵ زدا، که وته بن ده س ئه و ده و له ته (دایره تولمه عارفی ... tükyiye - 71/226).

به ره له وه ی بدلیس بکه وینه بن ده سی موسولمانان، حا کمانی ئه وی ئهرمه نی بون (بدلیس، ۴۴۶). له روژگاری خیلافه تی عومه ر، له ۱۷ مانگی و ۶۳۸ زو به پی قسه یی ۱۹ مانگی دا (ههر ئه و، ۴۴۵ - ۴۴۶، کوری ئه سیر ۲/ ۵۳۴ - ۵۳۵؛ کوری

شه داد، ۳ (۲) / ۵۳۷). عه یازبن غهنه م دوای داگیرکردنی جزیره (ی عه بدولعه زیز بن عومه ر کوردی خه لگی بهر قه عیدی؛ سهر به موسل که له (۵۵۵ مانگی و ۱۱۶۰ ز) له دایک بووه، ته بولفیدا (۳ - ۱۳۹) و کوری خه له کان له باسی جزیره دا و (ع)، کو بهی پهره ی ۱۷۱ شه ره فنامه به کوردی چاپی ئوفسیتی ۱۹۸۱ ز تاران)، خه لات و بدلیسی ش گرت؛ تورکه کانی هر دو شار حاکمیه تی موسولمانان قه بول کرد و له گهل عه یار ئاشتیان کرد، به لام دهسه لاتی موسولمانان فره ی پی نه چو، که شاری بدلیس که وته وه بن دهس بیژانس و بووه شاری سنوری له نیوان موسولمانان و مه سیحیاندا (دایره تولمه عارف، هر ته وی) له پاشان مهروانان، عه بیاسیان و میرانی به نی حمدان به سهر بدلیسدا حوکومه تیان کردو (هر ته وی) له زه مانی موته وه ککیلی عه بیاسی، موسابن زوراره (: زه زاری کورد) له بدلیس به دژی خه لینه راپه ری (یا قویی، ۲/ ۴۹۸). له ۳۱۶ مانگی و ۹۲۸ ز، دومستوک به سپای گرانه وه خوئی خزنده ئه ره مهستان و خه لات و بدلیسی ش گرت و میمبه ره کانی له مزگه وته کان لابر د و له جیانی ئه وان خاجی داناو خه لگی ئه ویش له دهس ئه وکاره لای خه لینه شکایه تیان کرد (کوری ئه سیر، ۸/ ۱۹۸ - ۱۹۹).

دهسه لاتی رومیان به سهر ئه و شاره دا ئه ونه ی نه خایاند، چون که می دوای ئه و تاریخه بدلیس که ته بن دهس حمدان. له ۳۶۹ مانگی و ۹۷۹ ز - عه زود، دهوله ی ده یله می بومله به ملانی له گهل ئه بو ته غلب ئه میر حمدانی که له جهنگه کانی نیو خوئی ئالی بوئه پشتیوانی له به ختیار کردبو، جا له بهر ئه وه سپای شهروانی کیشایه سه رخاکی بن دهس حمدانان. ئه بو ته غلب خوئی رانه گرت، به ره و لای بدلیس رای کرد؛ عه زود، دهوله، به دوایدا خوئی گه یانده بدلیس و ئه و شاره ی داگیر کرد، به کزبونی به نی حمدانی، حوکومه تی ئه م هریمه که وته، بن دهس به نی مهروان، که له ره گه زی کورد بون و له کوئه وه له دیار به کر ده ژیان - وه حوکومه تی به نی مهروان به سهر بدلیس دا تا ۴۷۷ مانگی و ۱۰۸۴ ز - به رده وام بووه. له و ساله دا فه خر ده و له بن جه هیر له فه رمانده رانی نیزامی مه لیکشای سه لجوقی، سپای شهروانی بو ناو چه کانی شه رقی ئاناتولی کیشا؛ وه ئه و

ناو چانه بووینه بدلیسی هینایه ژیر چوگی سه لجوقیان (کوری ئه سیر، ۱۳۴/۱۰ - ۱۳۵؛ بازورس 97-98، دایره تولمه عاریف، هه رئه وی). جادوای ئه وه مه لیکشا بدلیسی، دابه دیلماج ئو غلو محمه مد و ئه وه هه ریمه بووه ناوه ندی به نی دیلماج، یا تغانیان (هه رئه وی)، بو ماوه یه کیش بدلیس که وته بن دهس قزل ئه رسه لان (بدلیسی، ۴۸۰). له کاتی هیرشی مه غوله کان، جه لاله دین خواره زمشا، شه روانانی خوئی خزانه ئه م هه ریمه (نسوی ۲۱۲ - ۲۱۳ - ئیقبال، ۱/۱۳۸)؛ مه غوله کانیش دوا به دوا ی ئه وه خوئیان گه یانده بدلیس و شاریان کرده ویرانه یه کت (هه رئه وه، ۱/۱۴۳).

له پاشان، عه لائه دین که یقوباد، ئه وه ل، له سه لجوقیانی ئاسیای بچوگ، ئه ویی له دهس مه غولان ده رهینا و خسته سه رخاکی بن دهس خوئی (کوری بی بی، ۱۸۵ - ۱۸۶). له سه ده ی ۸ مانگی و ۱۴ ز - ئه میرانی کورد، که له خانه دانی شه ره فه دین بدلیسی بون، ده سیان گرت به سه رئه وه هه ریمه دا (بو زیاتر زانین بروانه بدلیسی، ۴۳۹ به، مه ردوخ، ۳ (۲) / ۲۱۵). دوا ی ئه وه ته یموریان و له پاشان ئاق قوه ینلو و قه ره قوه ینلو، خوئیان به سه ر ئه وه ناوه، داسه پاند (ئه بوبه کر تارانی، ۱/۸۴، ۹۶، ۲/۵۴۳، ۵۵۹؛ بدلیسی، ۱۲۸؛ حافظ ئه برو، ۱/۴۸۴، روملو ۱/۸۸) و ئوزوون حه سه ن، سلیمان به گی راسپارد تا قه لای بدلیس داگیر بکا (بدلیسی، ۵۰۵ - ۵۰۷).

له ۹۱۳ مانگی و ۱۵۰۷ ز - شائیسماعیل سه فه وی کورد و کورد، زاده، بدلیسی گرت، ئه میر شه ره فه دین حاکی بدلیس ئیتاعه تی کرد و شائیسماعیل دوباره کردیه وه حاکی بدلیس (هه رئه وی، ۵۳۰ - ۵۳۱). شائیسماعیل له کاتی گه رانه وه له کوردستان، له خوئی لای دا، ئه میر شه ره فه دین له گه ل ۱۰ کهس له حاکیمانی کوردستان بو را گه یاندنی ئیتاعه تی دوباره ی خوئیان چونه لای شائیسماعیل، شائیسماعیل به دنه دانی خان محمه د ئیستاجلو حاکی دیار به کر که دژی کوردان بو، ۹ کهس له و حاکیمه کوردانه ی بووینه ئه میر شه ره فه دینی خسته زیندان و دوا ی ئه وه، چاپان سولتانی راسپارد تا بدلیس داگیر بکا. ئه میر ئیبراهیم که دوا ی میر شه ره فه دین کرایه حاکی بدلیس. باوه کو قزل باشه کان په ی تا په ی تا هیرشیان ده برد، تا ۲ سال خوئی را گرتووه و دوا ی ئه وه بدلیس که وته

دهس چاپان سولتان (هەر ئه‌و، ۵۲۶ - ۵۲۷). دواى ماوه يه ك ئه‌مير شه‌ره‌فه‌دين له زیندان راده‌كاو ده‌وره‌ی بدلیس ده‌دا، به‌لام به‌ده‌سى كورد به‌گك شه‌ره‌فلو، كه له لایه‌ن شائيسماعیل كرا بووه حاكمی بدلیس و عادلجه‌واز و ئه‌رجیش، تیشكاو ئاواره بو (پا رسادوست، ۴۰۰). ئه‌و له كاتی جه‌نگی چالدران (۹۲۰ مانگی و ۱۵۱۴ ز) له گه‌ل هه‌ندی له حاكمانی كوردستان چوووه‌لای سولتان سه‌لیم و ئه‌ویش دواى زالبون له جه‌نگ، حوكومه‌تی بدلیسی به‌و سپارد (بدلیسی، ۵۳۷ - ۵۴۰).

له زه‌مانی پاشایی شاتیهماسب، ئولمه‌ته كه‌لو حاكمی ئازربایجان كه‌وته دژایه‌تی كردن له گه‌ل شاتیهماسب دا و بووه په‌نابه‌ری سلیمانی قانونی سولتانی عوسمانی جا ئه‌وسا شای عوسمانی بو به هیرش كردنه سهر ئیران دنه‌دا، ئولمه له كاتی دیتی سولتان سلیمانی عوسمانی دوزمانی له شه‌ره‌فخان حاكمی بدلیس كرد و سولتان سلیمان به پیی شه‌یتانی و شوفا‌ری ئولمه، شه‌ره‌فخانی له سهر حوكمی بدلیس لابردو ئولمه‌ی كرده حاكمی بدلیس و فیل پاشای به ۵۰ سوار له گه‌ل ئولمه، نارده سهر بدلیس، شه‌ره‌فخان په‌نای برده بهر شاتیهماسب، شاتیهماسبیش شه‌روانانیکي نارده سهر بدلیس، به بیستی خه‌به‌ری هاتی شه‌روانانی ئیران بولای بدلیس، شه‌روانانی عوسمانی له ترسارایان كرد (هەر ئه‌و ۵۴۰ - ۵۴۸؛ رومیلو، ۳۱۴ - ۳۱۵؛ قازی ئه‌حمده، ۲۱۷/۱). به‌گريدانی په‌یمانی ئاماسیه له نیوان ئیران و عوسمانیدا له ۹۶۳ مانگی و ۱۵۵۶ ز - بدلیس به عوسمانی درا (دایره‌تولمه‌عاریف 71/227).

له سه‌ره‌تاری سه‌ده‌ی ۱۳ مانگی و ۱۹ ز - عه‌باس میرزای قاجار وه‌لی عه‌هدی فه‌تالیشا شه‌روانانی برده ئاناتولی شه‌رقی بو وینه بدلیس. به لام دواى گريدانی په‌یمانی ئه‌رزه روم له ۱۲۳۹ مانگی و ۱۸۲۴ ز - سنوری ده‌سكردیان له نیوان خویان دیاری كرد (هەر ئه‌وئ). له كاتی جه‌نگی جیهانی یه‌كه‌م، بدلیس كه له سهر ریگای ئاناتولی - به‌غا بووه، فره‌گرینگی پیدراوه (لانگ، 36). لایه‌نگرانی ئه‌رمه‌نستانی گه‌وره له سهر ۷ ئه‌یالته له شه‌رقی تورکیه türkiye كه بدلیسی گرتوته‌به‌ر، قسه و باسیان هه‌بووه (كازم‌زاده، 255) ئه‌ولیا چه‌له‌بی جیهانگه‌ری تورك له سه‌ده‌ی ۱۱ مانگی و ۱۷ ز - له

قه لای بدلیس، فیرگه و فیرانکو، کاروانسه را کان، مزگه و ته کان و... بدلیس به درپژری
 قسه ی کردوه و ناوی بردون (برواننه: ۸۵/۴ - ۹۹). تاورنیه (په ره ی 272-273) و هه روا
 بازرگانانی و نیژی له سه ده ی ۹ مانگی و ۱۵ ز - (سه فهرنامه کان، ۳۷۱). له سه ره به خوئی
 نه میری نه وی و تایبه تیه کانی کوردی نیشته جیی نه وی یادیان کردوه. له زانایانی ناوداری
 بدلیس، بو وینه له ئیدریس بدلیسی دانهری کتیبی ههشت به ههشت له باره ی ۸ کهس له
 پاشا کانی عوسمانی که به فارسی نوسراوه یادیان کردوه (بدلیسی، ۴۴۸ - ۴۴۹).

له نیو ئاسه واره، که و ناراکانی بدلیس ئولو جامیع که له ۴۵۵ مانگی و ۱۰۶۳ ز -
 تازه کراوه ته وه (ئه سلان ئابا، 95) و هه روا مه جموعه ی شه ره فیه: دایره تولمه عاریف
 71/228) ئه شی یاد بکرین. - سه ر چاوه: کوری ئه سیر کامیل؛ کوری بی بی، حوسین،
 سه لجوی نامه به کوششی محمه د جهواد مه شکور، تاران، ۱۳۵۰ هه تاوی، کوری
 شه داد، محمه د ئه علاق خه تیره، به کوششی یه حیا عیاره، دیمه شق، ۱۹۷۸ ز، ئه بو
 به کرتارانی، دیار به کره، به کوششی نه جاتی لوغال و فاروق سو میر، ئانکارا، ۱۹۶۲ ز -
 ۱۹۶۴ ز، ئه بولفیدا ته قویم بولدان، به کوششی رینو و دوسلان، پاریس، ۱۸۴۰ ز -
 ئیسته خری، ئیبراهیم، مه سالیک و مه مالیک، ته رجه مه ی کوهن فارسی، به کوششی
 ئیره ج ئه فشار، تاران، ۱۳۴۷؛ ئیقبال ئاشتیانی، عه باس، تاریخی موفه سه لی ئیران، له
 ئیستیلای مه غول تاراگه یانندی مه شروته، بدلیسی، شه ره فخان، شه ره فنامه، به کوششی
 محمه د عه باسی، تاران، ۱۳۴۳؛ حافز ئه برو، زوبده ته وه ارینخ، به کوششی که مال حاج
 سه یید جهواد ی تاران ۱۳۷۲، پارسا دوست مه نوچیهر، شائیسماعیل ئه وه ل تاران
 ۱۳۵۷ هه تاوی، حودود عالم، به کوششی مه نوچیهر ستوده، تاران ۱۳۴۰؛ رومیلو
 حه سن، ئه حه سن ته وه ارینخ، به کوششی عه بدولحوسین نه وایی، تاران، ۱۳۵۷، سامی،
 شه مسه، قاموس، ئه علام، ئه ستانبول، ۱۳۰۶ مانگی، سه فهرنامه کانی و نیژیان له ئیران،
 ته رجه مه ی مه نوچیهر نه میری، تاران، ۱۳۴۹، قازی ئه حمه د قومی، خولاسه ی
 ته وه ارینخ، به کوششی ئیحسان ئیشراقی، تاران؛ مه ردوخ روحانی بابا، تاریخ، مه شاهیری
 کورد، به کوششی ماجید روحانی، تاران، ۱۳۷۱؛ میقده سی، محمه د، ئه حه سن

تہ قاسیم، بہ کوششی دخویہ، لیدن، ۱۹۰۶ ز، نہ سوی، محمہد، سیرت جہ لالہ دین
مینکبرنی، بہ کوششی موجتہ با مینہ وی، تاران، ۱۳۴۴؛ یاقوت، بولدان، یہ عقوبی،
ئہ حمہد، تاریخ، بیروت دار سادر؛ ہہ روا:

Aslanapa O, turkish art and architecure london 1971; Bosworth, C. E, "the
Political and Dynastic History of the Iranian world" the cambridge go History
of Iran Vol, V, ed. J. A. Boyle Cambridge 1968; DiE, WWW. dle gov.Tr/
turkish / sonist / nufus / ilceler htm; Hovonnisian, P. G., Armenia on the road
to independence 1918, Losangeles, university of california press; IA;
Kazemzade h, F., the struggle for (transcaucasia new York; lang, D.M.,
Armenia cradle of civilization London, George Allen and Unwin Ltd; Lynch.
H. F. B; armenia travels and studies Beirut, 1965; tevernier j. B, les Six
Voyages, paris, 1677; türkiye dianet Vakfi islam ansiklopedisi, istnbul 1992
عہلی ئہ کبہر دیانہت، دایرہ تولمہ عاریفی ئیسلامی ج ۱۱ پەرہی ۵۷۲ تا ۵۷۰
چاپی ۱۳۸۱ ہہ تاوی تاران (شہ پوئل).

بدلیسی، حه کیم ئیدریس

بدلیسی، حه کیم ئیدریس بن حیسامه دین عهلی (د زیحجه ی ۹۲۶ مانگی و نوامبر ۱۵۲۰ ز) میژوزان و دهولهت مهردی کورد، له دهرباری پاشا کانی عوسمانی. له بدلیس کوردستانی بن دهس تورکیه له دایک بووه. حیسامه دین عهلی باوکی له خواناسه گهوره کانی روژگاری خویی هاتوته ژمار (هامیر پورگشتال، ۸۶۱/۲؛ E11,11,715). بدلیسی له سه ره تاوه مونشی تایبه تی دهرباری یاقوب به گک ئاق قوه یئلو (حک ۸۸۳ - ۸۹۶ مانگی و ۱۴۷۸ - ۱۴۹۱ ز) بوو به هوئی نامه یی پیروز بایی که ۸۹۰ مانگی له لایهن سولتان یاقوبه وه بو سولتان بایزی دوه می (حک ۸۸۶ - ۹۱۸ مانگی) نویسیوی. سرنج و ئافه رینی پاشای عوسمانی هه لخراندبو (هامیر پورگشتال، ۷۱۴/۱، ۸۶۱/۲، ریو، 1/216-217) له سوئگه ی سیاسه تی نه زانم کاری مه زه به بی شائیسماعیل ئه وه ل سه فه وی (حک ۹۰۷ - ۹۳۰ مانگی) سه باره ت به نه ته وه ی کوردی سوننی مه زه به ب، بدلیسی له ۹۰۷ بو ئیو خاکی عوسمانی کوچی کردو سولتان بایز فه ره به گه رمی به پیره وه چو و له ده رباری خوی دهس به کاری کرد (۱۱۴۲ / ۱۷، E11؛ ریو، ۱/217)، میرجه عفه ری ۳۹۸؛ تاش کوپری زاده، ۱۹۰ - ۱۹۱؛ هامیر پورگشتال، (۱/۷۱۴ - ۷۱۵). له سه ر ویست و تکای بایز، بدلیسی میژوی موفه سه لی ده رباری خانه دانی عوسمانی نویسی (بروانه دوایی و تار)، به لام پاشای عوسمانی به و بیانوو که بدلیسی له میژوه که ی خویدا، سه باره ت به ئیرانیان، له راده به ده رچاو پوشی کردوه، هه قی نویسنی ئه و هه موه زه حمه ته میژو نویسنه ی پیی نه دا، هه روه ک سولتان مه حمود، حه قی ئه و هه موه نویسنه ی به فیتر دهوسی نه دا، دیاره زالم هه رده یه وی مارزی خوی نشان بدا. بدلیسی به دل ئیشاوی به بوته ی سه فه ر له شای تورکی عوسمانی مه ره خه سی ویست و سه ره نجام له ۹۱۷ مانگی چوو مه که و له ویوه نامه یه کی توندو به هه ره شه ی بو بایز نویسو و سه خت به گز بایزا چبو که ماف و دهس رهنجی به باداوه و مافه ره وا که ی به فیرو

خواردوه و نوسینی ئەوی له بەرچاو نه گرتوو خزمەت بە نامۆ و بیگانه جهزاو مافه کهی ههوابوو و له وه زیاترنابی (شه پۆل). (برانته E11, 1,1207؛ ئونات 198-199). به لām دوای ئەوهی سه لیم ئەوه لی عوسمانی له بان تهخت دانیشته (حکا ۹۱۸ - ۹۲۶ مانگی) دلخۆشی حکیم ئیدریس بدلیسی دایه وه و بانگی کرده لای خۆی، بدلیسی له ۹۱۸ مانگی گه رایه وه، ئەسته مبول (E12 هه ر ئەوی) و دوای ماوه یه ک سولتان سه لیم سپایی ته یاری ئاماده کرد و له گه ل ئیدر بدلیسی به سپاوه چوو ه شەری شائیسما عیل سه فه وی (هامیر پور گشتال، ۸۴۶/۲)، به لām رۆل و نه خشی گرینگتری بدلیسی به ک خستن و به دیهینانی یه کیه تی نیوان سه رداران و سه ر هۆزه کانی کورد بوو هه مویانی موته حید کرد و بووه هۆی سه رکه وتن و زال بونی عوسمانی به سه ر شائیسما عیل سه فه ویدا. (بدلیسی ۵۳۷ - ۵۳۸؛ سه عده دین، ۳۰۴/۲، هامیر پور گشتال، هه ر ئەوی؛ بر سه لی، ۶/۳ - ۷).

بدلیسی له جهنگی سه سه ن کیف که ۲ سال دوای جهنگی چالداران (۹۲۰ مانگی و ۱۵۱۴ ز) روی دا، به شداری کرد و بووه هۆی زال بونی کورد، به سه ر سپای قزلباشدا، بدلیسی له وه سه رکه وتنهی کوردان نه خشی فره گرینگ هه بو (هامیر پور گشتال ۸۶۲/۲). جادوای ئەوهی دیار به کر و ماردین که وته بن دهس عوسمانی، سه لیم پاشای عوسمانی ریک و پیک کردنی ئەو ناوچه کورد نشینانهی به ئیدریس بدلیسی سپارد، چون بدلیسی له کارزانی و شیاوی خۆی به باشی نشان دابو، شاسه لیم نامه یه کی پرو ته ژی له منه تباری و ئافه رین به دیاری یه کی پر قیمهت و به نرخ بو بدلیسی به دیاری نارد (سه عده دین، ۳۰۴/۲، ۳۲۲؛ هامیر پور گشتال، ۸۶۳/۲ - ۸۶۴ - ۸۷۵، ۸۷۷، ۱۱۴۳ - ۱۱۴۲/۱۷، E11)، بدلیسی له بردنی سپا بو سه رمیسر له گه ل شاسه لیم بوو هه ر له وه سه فه ره دابو، هه ر چه ند وه زیره کان پیا ناخوش بو، به لām بدلیسی به دفه ری و به دره فتاری خاوه ن پله به رزه کانی تورکی له میسر، به دانانی قه سیده یه کی فارسی

شاسەلیمی لەو کارە ئاگادار کرد و لە پاشان خووی گەرایەووە بوو ئەستەمبول (ھامیرپور گشتال، ۲/ ۸۷۷، ۹۲۱ - ۹۲۲؛ رێو، ھەر ئەو ئۆی). بدلیسی لە ئەستەمبول وەفاتی کردووە و لە گەڕە کی ئەبیوب سولتان لەمزگەوتی شەریف کە زینەب خاتونی ژنی سازی دابو، نێژراوہ (بروسەلی ھەر ئەو ئۆی: رێو، 1/219).

نوسراوہ کانی بدلیسی، ئەو مرویە زاناو سیاسەت زان و لە کارزان و بلیمەتە ئاسەوارێ لە زوربە ی بابەتە جوژا و جوڑا کاندایە لەو نوسەرە، بە توانایە بە جێ ماوہ کە گرینگترین یان ھەشت بە ھەشت یا میژوی بنە مالاھێ ئالی عوسمانە، ئەم کتیبە یە کە مین تاریخی رەسمی عوسمانیانە کە لە ۹۰۸ مانگی دەسی پیکردووە کە نوسی ئۆی، ۲ سال و ۶ مانگی کیشاوہ تا بدلیسی ئەوہی دانیاوہ و تەواوی کردووە و بدلیسی لە چەن جیئاد ئەوہی بە (الصفات الثانية فی ذکر اخبار قیاصرة العثمانیه) ناوی بردووە (برواننە: رێو، 1/217؛ فلوگل، 11/217؛ شورا، ۲/ ۱۵۶، ۱۰ (۳) ۱۳۷۰ - ۱۳۷۱). داگری تاریخی بنە مالاھێ عوسمانیە لە ۷۱۰ مانگی تا روژگاری بایزی دوہم (رێو، ھەر ئەو ئۆی)، ھەشت بە ھەشت کە روداوہ کانی روژگاری ۸ پاشای عوسمانی لەو کتیبەدا، باس کراون. بیجگە لەوہ، بدلیسی یە ک خاتیمە ی دور و درێژی بە شیعەر، لە مە ککە دانابو و ئەویشی لە ئاخری کتیبە کە ییدا ھیناوہ. (ھەر ئەو 1/217-218؛ ئوستوری، 1/413).

دوای وەفاتی ئیدریس بدلیسی، ئەبولفەزلی کوری (د ۹۸۷ مانگی) - کە ئەویش یە کێ لە کار بە دەسانی گەورە ی دەولەت لە روژگاری خویدا بوو، کو بە یە کی لە بابەت روداوہ کانی پاشایی سولتان سەلیمی ئەوہلی لە سەر ھەشت بە ھەشت زیاد کردووە و بە ناوی سەلیم نامە دایناوہ (رێو، 1/218-219؛ ئوستوری، 416 / 1(1)؛ قیس: بە ھار، ۳ / ۳۰۰، کە ئەو کو بە تا بە ۹۵۲ مانگی دەورە ی حوکومەتی سەلیمی دوہم زانراوہ). (جیی سەر سورمانە ئەو ۲ زانایە بە تاییەت حە کیم ئیدریس بدلیسی کوردی مۆتەحید کردوہ، بوو یارمەتی دان بە تورکی عوسمانی، دژی کورد، بە لام میژوی کوردی نە

نوسپوه و میژوی تورکی نوسپوه و کوره کیشی لی زیاد کردوه و ئاوری له میژوی نه ته وهی کورد، نه داوه ته وه (شہ پوئل).

ههشت به ههشت نه ته نیا له روانگهی تاریخی، به لکو له روانگهی سه بک و شیوهی مه سنوعی و پرله گری و گول که به پهیره وی له جیهانگوشای جو هینی، تاریخی وه ساف، وه ئاساری موعینه دین یه زدی و شه ره فه دین یه زدی نوسراوه و دانراوه، له ئاساری تایهت به روزگاری نه و هاتوته ژمار (ریو، 1/217) به لام به هار نه وهی به نمونه یی ناقیس له میژوی کوری بی بی، هینا وه ته ژمار (هه ر نه وی) عه بدولباقی سه عدی له ۱۱۴۶ مانگی ههشت به ههشتی کردوته تورکی (بروانه: شوکرو، 157-131؛ بو وه رگه راوهی ترو رون کردنه وهی زیاتر، برواننه: ئوستوری، 415-416 / (۱) ۱). له ههشت به ههشت نوسخه یی فره له کتیبخانه کانی جیا جیادا هه یه (مونزه وی خه تی هاوبه ش، ۱۰ / ۶۵۷ - ۶۵۸؛ ئوستوری، ۹۱۳ / (۱) ۱، بابینگر، 48). له حکیم ئیدریس بدلیسی نوسراوی تریشی لی به جیم او ه که ناوی هه ندیکیان به م جو رهن: ریساله ی (ئیبیا) له بابته (وه با: کولیره) (ئالوارت، ژماره ی 6371)؛ ریساله یه ک له ره واننشاسی (مینگانا، 680)، رافه له سه ر گولشه نی راز - ی شه بستری که له شه سته مبول چاپ کراوه (برواننه ئاقابوزورگ، ۱۳ / ۲۶۹، گولچینی مه عانی، ۸۵؛ مونزه وی، خه تی، ۲ (۱) / ۱۲۴۸)؛ رافه ی مه سنه وی (ناوه ندی، ۱۳ / ۱۹۰۳)؛ ده مه ته قه ی روژ و جیژن (مه ر عه شی، ۱۹ / ۳۸۰ - ۳۸۱)، میرتاتی جه مال (مونزه وی، خه تی ۵ / ۳۶۲۴، پیرستواره...، ۱ / ۴۷۲؛ بو ناسینی نوسراوه کانی تری بدلیسی برواننه: بروسه لی، ۳ / ۷ - ۸، حاجی خه لیفه ۲ / ۱۲۶۴، LGAL, cs, 1/469 - سه رچاوه: ئاغبوزورگ زه ریه، بدلیسی شه ره فخان، شه ره فنا مه به کوششی محمه د عه باسی، تاران ۱۳۴۳؛ بروسه لی، محمه د تاهیر عوسمانلی موئه له فله ری، شه سته مبول، ۱۳۴۲ مانگی، به هار محمه د ته قی، سه بک ناسی، تاران، ۱۳۴۹ هه تاوی؛ حاجی خه لیفه، که شف، سه عده دین، محمه د، تاج

ته واربخ، ئهسته مبول، ۱۲۸۰ مانگی؛ شورا خه تی؛ تاش کوپری زاده ئه حمه د، شه قایق نه عمانیه، بیروت، ۱۳۹۵ مانگی و ۱۹۷۵ ز؛ گولچینی مه عانی، ئه حمه د، گولشن راز و رافه ی جیا جیای ئه و، نه شریه ی کتیبخانه ی ناوه ندی زانکووی تاران، نوسخه گه لی خه تی، تاران، ده فته ری ۴؛ مهر عه شی، خه تی؛ ناوه ندی، خه تی، مونزه وی، خه تی؛ هه ر ئه و خه تی هاوبه ش، هه ر ئه و، پیستواره، کتیبه فارسی یه کان، تاران، ۱۳۷۴ هه تاوی؛ میرجه عفه ری، حوسین، تاریخی ته حه ولاتی سیاسی، کوومه لایه تی، ئابوری و فره هنگی ئیران له ده وره ی ته یموریان و تورکمانان، ئیسفه هان، ۱۳۷۵، هامیر پورگشتال، یوزف، تاریخی ئیمپه راتوری عوسمانی، ته رجه مه ی میرزازه کی عه لیابادی، به کوششی جه مشید کیانفر، تاران، ۱۳۶۷ هه تاوی و هه روا:

Ahlwardt; Babinber, F; Die Geschichreiber Osmanen und thre werke Leip ZIB, 1927; E12; flü 8 bel, Gi Die arabi schen, persis chen und türkischen Hand schriften derkaiserlichköni 8 Lichen Hof bibtiothek Zuwien, wien, 1865 GAL'S; mingana, A; Catalo 8 ue of the Arabic Manuscripts in the john Rylands Librery manchester, 1934; Rieu, ch; catalogue f the persian manuscripts in the Btitsh museum, oxford, 1966; storey, C. A; Persian Literature, London 1927; Sükrü, M; "Des Hešt Bihišt des ldis Bitlis" Der Islam Brlin, 1931, Vol xix; Unatf. R; "nesritarihi üzerinde yapılan Çalismalara toplu bit bekis"; Belleten Ankara, 1943, vol, vii, no 25.

هو دا سه یید حه سه ن زاده، دایره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۱ په ره ی ۵۷۲

تا ۵۷۳ چاپی ۱۳۸۱ هه تاوی تاران (شه پوئل).

برادوست

برادوست یه کێ له ۳ دێهاتی بهشی سوّمای برادوستی شارستانی ورمی و له ئازربایجانی غهربیدا، ئهم دێهستانه له باکورهوه ئه لکی به دێهستانی ئه زه لی باشوری و سوّمای باشوری و له روزه لاته وه، به دێهستانی نازلوچای و له باشوره وه به دێهستانی ته رگه ور و له خو راوا وه به کوردستانی نه خشه ی شارستانی ورمی؛ ديهقان (۲۸۷). گه و ره ترين و پرتاوترين چو می که به م ديهستانه دا دی و ده روا، برادوسته که به شاخه یی له نازلوچای ديه ژمارو به شی له زه وی و زاری کشت و کالی ناوچه که، ئاو ده دا (هه ره نگ، ۱۵؛ جه عفه ری، ۱۲۷ - ۱۲۹). موشیر ده وله، نه وه ی به ناوی ئاوی برادوست ناو برده (په ره ی ۱۵۸) یه کێ تر له چیاو کپه کانی ئهم ديهستانه کپوی کو تۆل و چیا ی قه لای (جم جم: دممه (ديهقان، ۳۲۵، ۵، ۳۶۳؛ ئیسکه نده ری نیا، ۵۷).

کهش و هه وای برادوست، کهش و هه وایی ساردونیوه نمداری هه یه (فه ره نگ... ۷۲/۱۲).

دیهستانی برادوست له ۱۳۷۵ هه تاویدا، دارای ۴۷۷، ۱۷ کهس حه شیمه ت و ۵۴ گوندی ئاوه دانی هه بووه (سه ر ژماره، ناسنامه، ۱۸ - ۲۶). له رابوردوا زیاتر له ۲ هه زار خانه واده له تافه ی خیلی شکاک له ناوچه ی برادوستا ژیاون و قشلاخ به شی له هوزی ساداتیش له م ناوچه بووه (موشیر ده وله، ۱۶۱؛ مه شکور، ۱۹۲؛ ئه فشار، ۵۷۵؛ ديهقان، ۶۱).

ئاوه ندی برادوست، گوندی ره وه ندی یابینه که له ۳۷ و ۴۳ پانایی باکوری و ۴۴ و ۴۳ دريژایی شه رقی و له به رزایی ۱۵۴ میتر له ته ختی ده ریا دایه و حه شیمه ته که یشی له سالی ۱۳۷۵ هه تاوی، ته نیا ۱۳۲ کهس بووه (پاپلی ۲۸۴؛ سه ر ژماره، ناسنامه، ۲۲؛ بلاوگ...، ۵) ئهم گونده له ۹ کیلومتری خو راوا ی شاری سیرو دایه (فه ره نگ، ۵۱/۱۲ - ۵۲). سیرو ته نیا شاری به شی سوّمای برادوسته، که له سنوری ده سکر دی ئیران و تورکیه دا، که له ده ورو به ری ئهم ديهستانه دایه (بلاوگ، هه روا سه ر ژماره،

ناسنامه، هه رته و شوینانه؛ هه رته وی، نه خشه ی ئاوه دانیه کان (۵۴۰).

روداوه میژوییه کان: سه رزه وی برادوست له بهر باری، سپا و سپا کیشی و هاوسنور بون له گهل کوردستانی بن دهس حوکومه تی تورکیه ی ئه م سه رده مه و هه روانیتر یک بون به کوردستانی باشوری (عیراق) دارای گرینگی یه کی تایبه ته (بوئیرانی داگیر کهری کوردستانی روژ هه لات)، له ۱۰۱۴ مانگی و ۱۶۰۵ ز. سنان پاشاچغال ئوغلو، سهرداری عوسمانی به سپایی فره زور له لای خوژاواوه هاتوته نیوکوردستانی بن دهس حوکومه تی ئیران. شاعه بیاسی یه که م (سا ۹۹۶ - ۱۰۳۸ مانگی و ۱۵۸۸ - ۱۶۲۹ ز). سوپحان و یردی خانی کرده حاکی ورمی که سپای عوسمانیه کان له سوئمای برادوست و ده رنی که ده یانه ویست هیرش بکه نه سه ر ورمی، که له نیوان ئه میرخان حاکی سوئمای برادوست و عومه ر پا، سهرداری تری عوسمانی شه ری سهخت له ناوچه که روی دا که بووه هوئی تیشکان و را کردنی سپای هیرشکار (دیتهقان، ۳۶۲). له ۱۱۵۸ مانگی و ۱۷۴۵ ز - نادرشای هه وشار (۱۱۴۸ - ۱۱۶۰ مانگی و ۱۷۳۵ - ۱۷۴۷ ز) به ره و ئازربایجان بوئی ئاژوت و دوا ی مانه وه له سایه ن قه لآ: (: شاهیندر - ی ئه مرو، که له زه مانی مانناکاندا به (ئه وکان) ناوبراوه) به ره و لای ورمی بزوت و له دیی گوئیگته په، ئوردوی خست و دهسی کرد به سه ر نجدان به باری شارو ناوچه که و چه ن روژیش له قه ز قه لآ له گونده کانی ناوچه ی برادوست روئیش (هه رته و ۳۷۳، ۹۳۴) و له ۱۲۴۶ مانگی و ۱۸۳۰ ز، کاتی عه بیاس میرزا نایب سه لته نه (۱۲۰۲ - ۱۲۴۹ مانگی و ۱۷۸۸ - ۱۸۳۳ ز) له کرمان بو، کاروباری ئازربایجان به تایبهت سنوره دهسکرده کانی نیوان ئیران و عوسمانی، بوئینه سوئمای برادوست سهخت تیگ چبووخه یانه تی هه ندی له میرانی حوکومه تی ئیرانیش ئه ونه ی تر بارو دوخه که ی ئالوز کرد بوو به دنه دانی حاکی ره واندز سپای عوسمانی هیرشیان هیئا بووه سه ر چه ن ناوچه یی له ولاتی ئیران و خه ریکی کوشت و کوشتار بون، به لام چون ده وله تی عوسمانی که وتبووه به رقرار وقینی روسیه و له گهل میسریشدا کیشه و چنگه په لماسه ی هه بو، ده ر کردنی سپای عوسمانی له خاکی ئیران مه یسه ر بوو. جیهانگیر میرزا له گهل ئه میرنیزام: (محمه دخان زه نگه نه)

به سپایی ته یاره وه به ره و ده شته کانی مه حمودیه بوئی ئازۆتن و ده سیان کرد، به دلخۆشی دانه وهی حاگمانی شاری وان و شاری بایه زید و سه روکی تایفه ی کورده کان و ئه وه کاره ی ئه وه؛ فره شوینی داناو ئارامی یه کی به رچاوی له نیۆسنوری کوردستاندا به دپهینا و ته نانهت سهردارانی ئیرانیان به گرتنی قه لای شاری وان هاندا (هیدات یه ۷۳۷/۹ - ۷۳۸، ۴/۱ - ۶؛ ته فشار مه حمودلو، ۴۱۳).

له ۱۲۹۷ مانگی و ۱۸۸۰ ز، مه لیک غازی شیخ عوبه دیدیلای نه هری شاهی شه مزین پیشه وای ناسیونالیسمی کورد که بو ئازادی کورد و کوردستان را پهری بوو، یه کی له خوله فای خوئی به ۴ ههزار شهروانی کورده وه له ریگای برادۆسته وه بو گرتنی شاری ورمی به ری کردبوو (دپهقان، ۴۰۵، ۴۰۹ - ۴۱۰)، به لگه بو ئه وه ی مه لیک غازی شیخ عوبه دیدیلای نه هری پیشه وای ناسیونالیسم بووه، یه کی له وه به لگانه سازدانی کوئنگره ی میلی و کوردایه تی کردن بووه، ئه وه یه که له نه هری ۲۲۲ کهس له سه ران و سه روک هوزه کانی کورده واری کو کردۆته وه که بو نه جاتی کوردستان و ئازادی چ بکه ن و که سانی وه ک عه لیاغای بدلیسی، هه مزاغای مه نگور، خه لیفه سه لیم و حاجی خه لیفه مه لا محهمه د (به ها) ئه مین حوزوری شیخ عوبه دیدیلا له وی بون، دوهم به لگه نویسی نامه ی شیخ عوبه دیدیلا یه بو سه فیری به رینانیا (کلایتون) و پی راگه یاندوه که نه ته وه ی کورد، نه ته وه یه کی جیا یه له تورک و فارس و عه ره ب و ری باز ورچه ی ئاینشمان له وان جیا یه و ناتوانین له گه ل ئه واندا بژین، کورد، ده یه وی ئازاد و سه ر به خوئی (بروانه ده رکینان نو سه ری ئیر له ندی و جونبوشی کورد، کریس کوچه را) و ئه بی کاری بکری که ده وه له ته کانی ئور و پایی سه رنج بده نه مه سه له ی کورد و له بابته کورده وه، ته حقیقاتی بکه ن. ئه سلی نامه به ده سه خه تی خودی شیخ به ویته ی سه ندی تاریخی له ئارشوی و هزاره تی کار و باری ده ره وه ی به ریتانیا هه یه (شه پۆل) و ئه دگار ئوبالاس له کتیبه که ی خویدا جونبوشی کورده کان، ته رجه مه ی ئیسماعیل فه تاح قازی له په ره ی ۹ دا نویسه تی: یه که مین هه نکاوی سیاسی و میلی گه رای: کوردا یه تی کردنی کورده کان له سالی ۱۸۸۰ ز - به هوئی بیروهرزی شیخیکی کورد به ناوی عوبه دیدیلای نه هری

هاته گورو ته نجام درا (هه ره ئه وى پهره ۹) چاپى ۱۳۷۷ تاران بلاوگى نيگا). - يه ك سال دواى راپه پىنى شىخ عوبه بديلاى نه هرى، له ۱۲۹۸ مانگيدا خيلى شكاك له مه ليه ندى برادوست دهسيان كرد به بزاو به دژى زولم و زورى حوكومه تى ئيران، به لام دواى شه هيد كراني زياتر له دو سه ت كهس به دهسى سپاي ئيران سه ره نجام خويان دابه ده سه وه (ئه فشار، ۵۷۵ - ۵۷۶).

له نوسراوه كاني سه رچاوه، وادپته به رچاوه كه پان و برينايى خاكي برادوست له رابوردوا، زياتر له ديهستاني ئه مرو كه دا بووه و له و، به ناوى ولات و محال - ي برادوست ناو براوه (بدليسى، ۳۸۶؛ موشيرده وه، ۸۳، ۱۵۸؛ ديهقان، ۲۱۳، ۳۷۳).

ئاسه وارى ميژويى: كه لاوا كوڤ و دار ماوه كاني ئاسه وارى كاروانسه رايى له سيروى له محالى برادوست، ماوه ته وه (مه شكور، ۸۶۸). قه لاي باستاني و كه وناراي «جم جم: دمدم) كه له زه مانى شاعه بياسى يه كه م پينه و په روگراوه ته وه و له م سه رده مه دا، كه لاوارو خراوه كاني هه روا ماون و له محالى برادوستايه. ئيسكه نده ربينگ مونشى شه رحيكى فره ي له بابته مو حكه مى و تايه تى يه كاني ئه و قه لا و دژه سه خته سپايى و ميژويه و به شه جيا جيا كاني ئه ويى نوسيوه و به يانى كردوه (۲/ ۱۳۱۰ - ۱۳۱۳، و هه روا بروانته: ديهقان ۲۱۳؛ بيدرام، ۴۴ - ۴۸؛ ئه فشار سيستاني، ۲۱۱/ ۱؛ قيس: ته مه دون، ۳۶ - ۳۷).

ته پوله كاني كه وناراو باستاني ره به ت و هه نگران كه له م ديهستانه يه و له ژمارى ئاسه وارى باستانيدا نوسراوه و زه بت كراوه (مشكوتى، ۳۰۸؛ هه روا بروانته: فه ره نك، ۵۰/ ۱۲ - ۵۱؛ ۱۲۸).

گونديگيش به ناوى برادوست له كوردستاني بن دهس توركى عوسمانيدا هه يه (موشيرده وه، ۱۶۳) كه دواى دروس بونى عيراق به دهسى به ريتانيا و سه ره به خوئى كردنى عيراق به دهسى ئيستعمار (۱۳۳۹ مانگى و ۱۹۲۱ ز - ئه و گونده له گه ل و يلايه تى موسلى كوردنشين: گوندى برادوست، دهوك، زاخو، ره واندز، موسل، كه ركوك، شىخان، هه له بجه، هه له بجه، كسوتا و هيروشيماي كوردستان، ده ره بنديخان،

به شی له ههورامان، سلیمانی، کوپّی، خه له کان، شه قلاوه، هه ولیر و... له بن دهس تورکی عوسمانیان دهرهیناو عیراقیان پیی کرده حوکومهت (نه خشه ی رینوما...، نه خشه ی سیاحه تی...، ئیشمیت، ۱۴۹) هه روا برادوست ناوی هوژیکی کورده، له هوژی زیباری کورد، که له خاکی کوردستانی بن دهس ئیران، تورکیه و کوردستانی باشوریدا بلاو بوو نه ته وه (ئیسکه ندهر بیگ، ۱۳۰۴/۲، ۱۳۰۵؛ دوره، ۸۵، ۲۱۳؛ عه زاو، ۱۹۵/۲، ۱۹۶؛ ئیشمیت، ۱۲۷، ۱۵۰). له کتییی شه ره فنامه دا فره به رینگ و پیکی، ئیشاره به فه رمانره وایانی برادوست کراوه (بدلیسی ۳۸۲ - ۳۸۶؛ هه روا بروانه: زه کی ۳۸۸ - ۳۸۹). سه رچاوه: ئیسکه ندهر بیگ مونشی، عاله ما رای عه بیاسی، به کوششی محمه د ئیسماعیل ریزوانی، تاران ۱۳۷۷؛ ئیسکه ندهری نیا، ئیبراهیم، ساختاری سازمانی ئیلات و شیوه ی ژبانی عه شایه ری نازربایجانی غه ربی، ورمی، ۱۳۶۶؛ ئیشمیت، د. و. ره حله الی رجال شجعمان فی کوردستان، ته رجه مه ی جرجیس فه تحوللا بیروت ۱۹۶۴ ز، ته فشار عه لی «شورشی شیخ عوبه دیدیلا، له گه ل تاریخی هه وشار (بروانه ته و)، ته فشار مه حمودلو)؛ ته فشار سیستانی، ئیره ج، روانینیک به نازربایجانی غه ربیدا، تاران، ۱۳۶۹؛ ته فشار مه حمودلو، عه بدوره شید، تاریخی هه وشار به کوششی مه حمود رامیاروپه ر ویر شه هریار ته فشار، ته وریر، ۱۳۴۵ - ۱۳۴۶ هه تاوی. - بدلیسی، شه ره فخان، شه ره فنامه، به کوششی محمه دی عه بیاسی، تاران، ۱۳۴۳؛ پاپلی یه زدی، محمه د حوسین، فره هنگی ئاوه دانیه کان و جیگا ئاینه کانی ئیران، مه شه د، ۱۳۶۷، پیدرام مه حمود، «به رفه رازی دمدم» هونه ر و مه ردوم، تاران، ۱۳۵۴، ژماره ی ۱۵۱؛ ته مه دون، محمه د باری ئیران له جهنگی یه که م یا تاریخی ره زائیه، تاران، ۱۳۵۰؛ جه عفه ری، عه بیاس، چومه کان و چومنامه کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۶؛ دوره مه حمود قه زیه ی کورد، بیروت، ۱۹۶۶ ز؛ دپهقان، عه لی، سه رزه وی زه رده شت، تاران، ۱۳۴۸؛ زه کی، محمه د ته مین، تاریخی دوه ل و ته ماراتی کودری له عه هدی ئیسلامیدا، ته رجه مه ی محمه د عه لی عه ونی، قاهیره، ۱۳۶۷ مانگی و ۱۹۴۸ ز؛ سه رژماری عومومی نفوس و مه سکه ن ۱۳۷۵ ئاسنامه ی ئاوه دانیه کانی ئیران، شارستانی ورمی، ناوه ندی ئاماری ئیران، تاران،

۱۳۷۶؛ هه‌ر ئه‌وێ، نه‌خشه‌ی ئاوه‌دانه‌کانی ئۆستانی ئازربایجانی غه‌ری، ۱۳۷۹؛
 عه‌زاوی عه‌بیاس، عه‌شایری عێراق، قوم، ۱۳۷۰ ی هه‌تاوی و ۱۴۱۱ مانگی؛
 فه‌ره‌نگی جو‌غرافیایی و ئاوه‌دانه‌کانی ئێران (نازلو) سا‌زمانی جو‌غرافیایی، سپای
 چه‌کداری ئێران، تاران، ۱۳۷۵، میشکوتی، نوسره‌توللا فیه‌رستی بینا‌کانی می‌ژوی و
 جی‌که‌و ناراو با‌ستانیه‌کانی ئێران، تاران، ۱۳۴۹؛ مه‌شکور، محهمه‌د جه‌واد، نه‌زه‌ری به
 تاریخی ئازربایجان و ئاسه‌واری با‌ستانی و حه‌شیمه‌ت ناسی ئه‌و، تاران، ۱۳۴۹؛
 مو‌شیرده‌ وه‌ی ته‌و‌ریزی، جه‌عفه‌ر، ریساله‌ی ته‌حقیقاتی سه‌رحه‌دیه، به‌کو‌ششی
 محهمه‌د مو‌شیری، تاران، بلا‌وکی ده‌فته‌ری ته‌قسما‌تی نی‌و‌خوی ئێران، مو‌عاوه‌نه‌تی
 سیاسی، کو‌مه‌لایه‌تی وه‌زاره‌تی نی‌و‌خو، تاران، ۱۳۷۹؛ ژماره‌ی ۲؛ نه‌خشه‌ی ریتو‌مای
 عێراق، گیتاناسی، تاران، ۱۳۶۵، ژماره‌ی ۱۸۴؛ نه‌خشه‌ی سیاحه‌تی و گه‌ردشگه‌ری
 ئۆستانی ئازربایجانی غه‌ری، گیتاناسی، تاران، ۱۳۸۰؛ ژماره‌ی ۳۴۸؛ هیدایه، رها
 قولی، پێوه‌ لکاوه‌کانی ره‌وزه‌ی سه‌فا تاران ۱۳۳۹ هه‌تاوی؛ که‌ریم شه‌ریعه‌ت؛
 دا‌یره‌تولمه‌عارفی بوزوگی ئیسلامی، ج ۱۱ چاپی ۱۳۸۱ په‌ره‌ی ۵۲۴ تا ۵۲۲
 (شه‌پۆل).

فه‌رمانه‌وایانی برادوست ده‌چنه‌ وه‌ سه‌رهیلال کوری به‌در کوری حه‌سه‌نویه‌ که
 فه‌رمانه‌وای دینه‌وه‌رو شاره‌ زوربون (بدلیسی شه‌ره‌فنامه‌ به‌ کوردی، په‌ره‌ی ۵۴۶ چاپی
 ئۆفستی تاران جه‌واهی‌ری ۱۹۸۱ ز.

هیلال له‌ شه‌ر له‌ گه‌ل شه‌مس ده‌وله‌ی دیله‌می والی هه‌مه‌دان کو‌ژرا و ۳ کوری له‌ پاشا
 به‌ جیماوه‌، به‌ کیکیان له‌ شاره‌ زوربووه‌ ته‌ جیی نشینی هیلالی باوکی و به‌ کی‌ تریان، بووه‌ ته
 فه‌رمانه‌وای هو‌زی ئاکو و کوره‌ سی‌وه‌مه‌ که‌یشی په‌ره‌وازه‌ی لای ورمی بووه‌و (خان
 ئه‌لماس)ی سه‌ر به‌ ومیی وه‌ گیرکه‌ و تووه‌ و ئه‌و سی‌ کوره‌ سه‌ره‌نجام گه‌ یشتونه‌ ته‌ پله‌ی
 میری و خه‌لکی برادوست باوه‌ریان وایه‌، سه‌رداره‌کانیان نه‌وه‌ و نه‌تیجه‌ی هیلالن
 (هه‌ر ئه‌وێ) و غازای قرانی کوری سولتان ئه‌حمه‌د، شالکی ئه‌و خانهدانه‌ له‌ لایه‌ن
 شائیسماعیلی سه‌فه‌ویه‌وه‌ ناوچه‌کانی: ته‌ر گه‌وه‌رو سو‌ماو دو‌ل و گشت قه‌لا و زه‌وی و

زاری دەورو بەری پێی داووە و فرمانی والیەتی بۆمۆر کردووە و لە پاشان چۆتە لای سولتان سەلیم عوسمانی (هەرئەوی پەرهی ۵۴۷) لە سەر دەمی سولتان سلیمانخان عوسمانی، کە، هێرشی کردووە سەر تەوریز، لە دارو دەسە و سپای غازی قران کەلکی وەرگرت و لە پاشان هەندێ لەولاتی هەولیز و بەغا و دیار بە کری بە غازی قران داو دواى مردن ۲ کوری بە ناوی شامحەمەد و عەلی بە گک لە دوا بە جیماوە (هەرئەوی) و شامحەمەد کوری غازی قران بوو تە حاکمی سووما و لە پاش مردن ۴ کوری لە دوا بە جیما، بداغ بە گک، حەسەن، ئیسکەندەر و زەینەل، بداغ بە گکی کوری شامحەمەد، نەوێ غازی قران بە دەستوری سولتان سەلیمخان عوسمانی کرامیر و دواى مردن ۴ کوری بە ناوی ئەولیا بە گک و سەیدی و... لە پاش بە جیما، بە لام لە بەر مندالی، میرایەتی بەر حەسەن بە گکی کوری شامحەمەد بە گک کەوت. بە لام بزۆز بو و خزم و کەس و میرە کانی هاوسای رەنجاندو سەرەنجام بە هوێ زەینەل بە گک، گازنە نامەیان ناردە ئاستانە و حسین پاشای میری میرانی وان کرایە مەئموڕ تا لە کاروباری حەسەن بە گک بکوڵیتەووە و سەرەنجام حەسەن بە گیان لە دارداو عەلی بە گک کوری غازی قران بە فرمانی سولتان سەلیم خان کرایە حاکمی برادوست و لە پاشان خەلکی رویان لی وەرگیرا و پیان خوشبو ئەولیا بە گک بە سەریان رابگا و ئەولیا بە گک بو ئاستانە بەریکرا، لەوکاتەووە کە خوسرەو پاشاوری گرتبو، دابووی بە ئیسکەندەر بە گکی شامحەمەد... برادوستیان لە عەلی ساندو ئیسکەندەریان لە ورمی دەرکرد و عەلی بە گیان لە جیی دانا، دواى ۲ سال عەلی بە گک مردو نیرینە لیئە کەوتو تەووە (هەرئەوی پەرهی ۵۴۹). ئەولیا بە گکی کوری بداغ بە گکی شامحەمەد گک کەبابی مرد لە بەر منالی پسمامانی مەزنا یەتیان کرد، بە لام کاتی سەر و سیمای میرانە و شیرانە ی پەیدا کرد لە سالی (۹۸۵ مانگی و ۱۵۷۷ ز، عەلی بە گک لە میری لابران مەزنا یەتی بە و درا، ناصر بە گک کوری شیر بە گک کوری شیخ حەسەن بە گک سولتان ئەحمەد ناویک باپیرە گەورە ی مەزنا کانی مەرگەوەر، ناوچە ی مەرگەوەر ی لە برادوست دابرووە و خوێ بە سەری راگە یشتوووە و دەساو دەس هاتوووە، تاکەو تۆتە، دەس ناصر بە گک و ئەمیش لە سەر کەوشەن و سنور شەری بە هوێ دیری فروشتوووە و دیریش

که سهر به زهینهل به گی هه کاری بون، به گز ناصر به گا چون و نه میش بو لای شاتیهماسب رای کرده و زهینهل به گک لهرقی ناصر به گک، شیر به گی کوری لیپانداه و سومای بو له مهرگه و هر جیا کردو تهوه و به ناوی سنجاق به سهریهوه دایناوه، شیر به گک چونکا بی دلی ناصر به گی باوکی کرد به هرهی له ژیان نه برد و به چاو قولکه مرد و فه رمانره وایی مهرگه و هر که وته دهس زهینه دین به گی پسمامی شیر به گک و نه میش له سه عبادادی لای تهوریز ویرای میرو مهزنه کانی کوردستان له شهریه قزلباشدا کوژرا و ناوچهی مهرگه و هر که وتهوه دهس ناصر به گک، به لام خدر به گک ناوی به یارمه تی سولتانی عوسمانی مهرگه و هری له دهس ساندو ناصر به گیش له توله دا کوشتی، پاش خدر درابه یوسف به گک، دوای یوسف به گک مهرگه و هر که وته دهس شامحه مه د به گک وله دواییدا درا، به حوسین به گی شیخ حه سن به گک و سهر له نوی که وتهوه دهس ناصر به گک و ناصر به گک بابی ۸ کوران بو: شیر به گک که به چاو قولکه مرد، یوسف، قهره خان، صاروخان، شامحه مه د، تهیمورخان، حوسینی و حه یدهر، یوسف و تهیمورخان به دهسی خدر کوژاون، صاروخانیش به دهس حوسینی برای به گوشت چووه.

نه زانراوه چاره نویسه و نه میرنشینه دوای ناصر به گک چی لیپهاتووه... (ههر تهوی)

پهره ی ۵۵۲).

زانایان ولیکوله رانی دلسوزی کورد نه مین زه کی و حوسین حوزنی له و بابه تهوه نویسیوانه و بوخته که ی به مجوره یه: نه میرخان یه کدهست که له هوژی برادوست بو دوستی شاتیهماسب بووه، ورمی و شنوی پی سپاردوه، له دوای تهوهی که میره کانی کوردستان په نایان به عوسمانی بر دوه، ورمی و شنو دراون به شامحه مه د به گی برادوست، نه میرخانی برادوست سهری بو نه چاماند و چووه یارمه تی دانی میر عومهر سوژان و له شهریکدا که بوئهوی ده کرد دهسیکی له نانشکهوه په ری و ناو بانگی به که له یه کدهس ده رچو (پیویسته بزانی که نه میر که له یه کدهس نیوی عومهر بووه و عومهر، ناوه کان کراونه ته نه میر) به لام عاله مارای عه بیاسی نویسیوه تی له جهنگی قه ققاز له گهل شاعه بیاس دهسی په ریوه. جادوای تهوهی شاعه بیاصه فوهی چوته سهر تهخت و نازر بایجانی له

عوسمانی سەندووتەو، شا، ئەمیرخان کوری ناصر بەگی کوردی برادوستی بانگ کردووە لای خۆی دل خۆشی داووتەو و فرە ریزی لێناو و بە فرمانی شازیرینگەرەن دەسێکیان لە زیری سور بو دروس کردو بە گەوهر و دور و مرواری رازاندو یا نه ته ووه له باسکیان گرتووه و نازناوی (خانی لهپ زيرين) ی پيداوه و قهلاى مهرگه وهر و ترگه وهر و شنوورمیی و سهرو کایه تی هوژی بهرادوستی خهلات کردوه و بهریی کرده. ئەمیرخان قهلاى ورمی پهسەند نه کردو قهلاى دمدمی له سهراسه واری قهلاى جم جم سهرا له نووی دايرشتهوه، که ۳ فرسخ له ورمی دوره، فره پته و دايمه زراندهوه و چهن قهلاى تریشى له نیودا سازدا و عهباری ئازوخه و پاسگهی دیده وانی و عهباراوی لی سازداو دژیکى بو پاراستنی ئاوه که و ئەنده روئیکى فره قایمیشی بو خوی و مال و منالی سازدا، ههر له روژی دهس به دارشتنی هیمی قهلا، ئەمیره شیعه مهزه به کان، کهوتنه بهر بهره کانی ولای شاپویان، تیده چاند و ته نانهت پیریداغ بهگی حاکمی نازربایجانیش کلکی تی خست و دنه ی شای دا که نه به لی قهلا سازبدریتهوه، به لام ئەمیرخان گویی به دوزمانان و حوکمی شانهدا و قهلاى به ته واری و فره پته و، سازی دایهوه، له و سهرده مه دا زیاتر له ۲۰ ههزار کهس له هوژی جه لالی له دهس زولمی مرادپاشای عوسمانی، هاتنه کوردستانی سهرا به ئیران و شاده ستوری دا ۱۰ ههزاریان بچنه برادوست و حه سه نخانی ئیستا جلوی والی هه مه دانی به سپایه که وه له گهل ناردن و رای سپارده، لای ئەمیرکه ئەو جه لالیانه لای خوی جی بکاته وه. ئەمیرخان له ترس ئەوه ی هوژه که ی خوی نه که و نه ته نگانه وه. به قسه ی شای نه کرد و له گهل قزلباشه کانی شادا کهوته شهرا و فره یش زیانی لیدان، شاکه زانی ئەمیرخان، دهس ده کاته وه له ۲۶ شابانی سالی ۱۰۱۷ مانگی و ۵ ديسامبری ۱۶۰۸ ز، سپایه کی به رفه ی به سهرا کردایه تی ئیعتما دوه وه ی وه زیری خوی، نارده سهرا ئەمیرخان و چهن نامه بیکیش له و ناوه دا ئال و گورکرا و داوا له خان کرا قهلا چۆل بکا و بیته وه بهر حوکمی شا، به لام خان چون له پتهوی قهلاى دمدمی راده دی، گویی بو هه ره شه و گوره شه ی شاشل نه کرد و له شکری شاعه بباس ده وری قهلايان داو بو ماوه ی چوار مانگ شهریان به میری برادوست فروشت

و فره خوینیان بهخت کردو چیان بو نه کرا و له نه نجامدا به خه یانه تی حه مکی لیئیان سهر چاوه ی ئاوی قه لایان په یدا کردو ئاویان لی برین و ۲۱ رۆژ ئازاری تونیه تیان کیشا. به لام کوت و پربارانی به خور باری و عه ناراوی پر کرده وه، سهر کرده ی سپای شاعه بیاس زانی به ئاو برینیش هیچی بو نه کرا، فه رمانی هیرشی دا و گوتی: کهس نابی تا نه مری دهس له هیرش هه لگری. له و هیرشهر، گشتیه دا که لاکئی فره یان لیکه وت و چونه پیشه وه تا خزینه بن دیواران و له نیو دژداران و هیرش به راندا شهرئ گران و فره به سام قه و ماو چه ندمانگی هه رلیکیان دا و خوینی یه کترین رژاند و سه ره نجام توانیان بورجی که قه ره به گ و پیاوه کانی پاسداری بون بگرن و هه مویان بکوژن. پاش ماوه یه ک ئه و قه لایه ی که پیربداغ دژداری بوو کوری ئه میرخانیش له گه ل پارینز گارانیدا، که وته، دهس قزه باشه وه، هیری خان له که می دا و گولله توپ و به ره تفهنگ، ههروه کو باران به سه رکورداندا، ده باری و زوری له پیاوانی خان که تالانی قزلباشیان دهسکه و تبوو رو بیون و نه گه را بوونه وه و هه رله و ده مه یشدا ئیعمتاد دهوله سه رکرده ی سپای ئیزان مردبو و محه مه د بینگدلی هاتبو وه شوینه که ی، خان زانیبوی تا سه ر خوئی بورانا گیردری نامه ی بو بینگدلی نوسی و رایگه یانده بوو ئه گه ر بلینم بدنی نه مکوژن تا چاوم به شاده که وی قه لایان بو به جی دیلم. بینگدلی ئه مه ی پیخوشبو و ئه میرخان هات و له خیوه تی بینگدلی دامیوانداری لی کرا. حه سه نخان ئیستاجلو فره رقی له خان هه لگرتبو، به محه مه د بینگدلی وت: و اباشه خان و پیاوه کانی لیک جیابکه یته وه، ئه ویش پیاوه کانی خانی به نیو خیوه تاندا بلاو کرده وه و ئه میرخان و چه ن هه والیکی له خه یمه ی خویدا هیشتنه وه، خان ئه ودالی موکری و پیاوه کانی، وه به رخیوه تی ئه لپاس خه لیفه که وتن و هیشتایش بو خوئی له سه نگه ری ده رنه چوبو، کاتی که هاته وه و دیتی: واخان ئه بدال و پیاوه کانی هه ر به چه که وه ماونه وه؟ - ده شیه ویست له نیویان به ری - له نوکه ری خوئی راخوری که بو هینده گیژ و ویژن؟ چون ئه ومیوانه به ریژانه له مالی من هه ر به چه که وه دانیشن و ماندویان، نه حه سیته وه. وه رن ئه و چه کانه یان لیوه رگرن. خان ئه ودال زانی به دل پیسی وا ده لی و شتیکی له بن سه ردايه. ئاماده نه بو نه خوئی و نه پیاوه کانی چه ک دانین. به لام

ئەلیاس خەلیفە دەسی بەر نەداو ھەر سور بو کہ چە کیان لیۆەرگری. خان ئاودال لییراپەری و بەشیر لەت و پەتی کردو پیاوہ کانی ئەویشی ھەمو کوشت و بەوہ قزلباش، ھاروژان و دارژانہ سەر جەنگاوەرانی موکری و برادوست و سپاگە، بو بەشەرگە و ھەردو کلا، دەسەویە خەبون و گشت پیاوہ کانی موکری و برادوست لەویدا کوژران و ئەو پالەوانە، بی باک و بی ھاوتایەش شەھید کرا. (ج: ماموستا جەمیل روژ بە یانی کو بەی پەرە ی ۵۵۵ تا ۵۵۲ شەرەفنامە بەزمانی کوردی چاپی ۱۹۸۱ ز - ئوفستیتی چاپخانە ی جەواھیری تاران). ئەمەین زەکی لە پەرە ی ۱۸۸ تاریخی کورد و کوردستان تەرجمە عەرەبیە کە ی محەمەد علی عەونی چاپی بەغا نوسیویەتی: ئەمیرخان لە گەل عومەر بەگی سوژان بە شەرھات و دەسی پەری، ئەمە پیچەوانە کە ی پیشو وە کە نوسیوی شەری بو عومەر بەگ دە کرد و دەسیکی دوراند. - ھەژار شاعیر، مو حەقیق و مو تەر جیمی ناوداری کورد، کو بە لە سەر شەرەفنامە ھەر ئەوی).

ئولوغ بەگ: رەنگە کوری میرخدر کوری میرروستەم کوری بابا عومەر، سەیفە دینخانە موکری بوبی. لە پاش کارەساتی جەرگ بری قەلای دمدەم کە بو بە لکسە یە ک بە ناو چاوان میژوی جیھانەوہ. ئەمیر قوبادخانە بیگدلی برای محەمەدخانە بیگدلی سپاسالاری عەجەم، کە بە سەر قەلای دمدەم رادە گە یشت لە ماوہی حەوت سال - حوکومەتی زالمائەو مارزانە ی خو ی بە جوڑی نامرویانە، خەلکی دە چە وساندەوہ کە لە پەل و پویی خستبون و لەو ماوہ شدا ھۆزە کانی برادوست بوژا بونەوہ و بە بیری توڵەو رزگار بونەوہ، دە ژیان. پەریزاد خاتونی ژنی ئەمیرخانە لە پ زیڕین لەو ماوہ دا ھەر لە دمدەم بە نھینی دە ژیاو کارە کەری مالانی دە کرد چاوە نوڑی ھەلیک بو کہ توڵە ی بو بسە نریتەوہ، ئولوغ بەگ لە میرانی برادوست و خزمی نزیکە ی خانە لە پ زیڕینیش بو. لەو ساوہ دا پەرەوازە ببو، دور لەو ناوچە دە ژیا، پەریزاد خاتون لە پەستا نامە ی بو دە ناردو دنە ی دە دا کە دە سی لە قزلباش بوو شینی، ئولوغ بەگ خو ی لە دەوری قەلا دا گرت و لە دەرفە تیک دە گەرا، روژ یک قوباد بە نیازی راو لە دژ دە رکەوت و ئولوغ خو ی لە نیو پاشماوہ ی دژداران ھەلگردد و دە سی کرد بە قەلت و بریان و دوا براوی کردن. قوبادخان

که ئەمەى زانى بە هەلەداوان هاواری بو: ئەمیراڭای سولتانی مەراڭە ناردو ئەویش پیربداڭی حاکی تەوڕیز و شیر سولتانی فەرمانرەوای موکوریانی بوھیمدادی ئەو، ناردو دەوری قەلایان دا و ئولوغ بەگ کەوتەخو کە بە گزیاندا بچیتەو، بەلام بەختی چەوتی هیناو لەو کاتەیدا کە جەخانەى بەسەر پیاوانیدا دە بەخشیهو، ئاگر بەربوو بەر تەو و عەنباری فیشە ک تەقیەو و گرلە سەر و چاوی هالاً و خوئی و زور بەی پیاو کانی بە سوتان شپرزە بون و سوتانە کە پرزەى برین و چاری ناچار بەنیو شەو بە برینەو لە قەلأو هاتنە دەرو بەراکردن چارە سەرى خویان کرد، ئیتر پارێزگاریک بو دژنەما. -ج: ماموستاروژ بەیانی کو بەی پەرەى ۵۵۶ شەرەفنامە بە زمانی کوردی هەر ئەوئ - بوژانیاری فرەتر برواننە شەرەفنامە. نوکتە: فەرمانرەوایانی برادوست لە تۆرە مەورە گەزى خانەدانى حەسەنوو یە ئەو شیرە کوردانەن کە بە سەردینە وە روشارە زوردا حوکومەتیان کردو، نەسەب و تورمەى برادوستیان دەچیتەو سەر، ئەمیر هیلال کوری ناصرەدین و دەولە: بەدەر بەرزیکانی، حەسەنوو یە بەرزیکى یا بەرزیکانی هیلال لە شەریکدا کە بە کتر شەمسە دەولەى دەیلەى والى هەمەداندا، چوو، کوژرا و ۳ کوری لە دوا بە جیماو، یە ک لەوانە کەناوی تاهیر بوو لە دواى باوکی دەبیته حاکی شارە زور، دوو مەیش دەبیته حاکی هوژی ئاکو و سیو مەیش کە باپیری زنجیرەى فەرمانرەوایانی برادوستە، چۆتە ورمی و دواى، ماوہیی ورمیی خستوتە بن دەس خوئی. یە کەمین ئەمیری ناوداری زنجیرەى برادوست ناو دار بە غازى قران کوری سولتان ئەحمەد و ئاخیرین ئەمیری ناودار و پرهیزی ئەمیرانی برادوست ئەمیر (: عومەر) خانى خاوەنى قەلأى دمدمە (شەرەفنامە و تاریخی دوول و ئەمارەتى کورد ج ۲).

له ئیراندا تهرحی دیمورگانی R.M.M له جهلدى ۲۲ و ۲۳ له مارس و ژوئنى ۱۹۱۳ى زاینى داچاپ بووه که پیوهندی به دامهزاندنى حوکومهت بو کوردان ههیه، که قاجاروره زاخان تیکیان دا. قهلاى جم جم يادمدم راپه رینى ئه میر (عومه ر) ى برادۆست که له ۱۰۱۸ى مانگی شاهه باسى سه فهوى شهرى به قهلاى دمدم فرۆشت، ئه وه یه چریکه چروبه يت بیژ له به يتى حه ماسى ده مدم دائه لى:

دمدم به ردی له نزاری لیاندا توپى ههوشای
حهوت شهو و روژان ئاور باری خه بهر چوله بو ههوشاری

دمدم به ردی له به ردی لى دن به توپى نه به ردی
تا روژى مهردو نامه ردی
له ۱۰۲۶ى مانگی دا که یه کى له ژنه به ناموس و به غیره ته کانی ئه میرى برادوست به دژى
قرل باشه کان راپه رى و قهلاى دمدمى له دهس دوژمن ئه ستانده وه دوباره که وه ته وه دهس
سه فهوى یه کانی دوژمنى خه لک.

دمدم به ردیکى شینه چوار زستانه، پینج هاوینه
تیدا خانى له پ زیرینه زه فه ر یان پی نه بردینه
ئه ی دمدمى به ردی ده لان جیگه ی خان و خان ئاوده لان
ئىستا بوى به مه سکهنى خه رده لان خودا خرابکا، مالی حه مکى لى تیانی
پی یان نیشان دا سه روکانی کى بو له کافرى بی ئیمان
تى یان کرد هاش و ده رمانه پیی قر ده بون موسولمانه.

۱ - مه سه له ی کوردستان لاپه ره ی ۲۷، و. نیکین لاپه ره ی ۴۰۴
۲ - بروانه لاپه ره ی ۱۰ و ۱۱ ی په راوه ی کوزانى فه ره نگی زمانى کوردی پاشکوی گرشه ی کوردستان نوسراوی محمه د صالح
نیهراهبى (شه پۆل) چاپى ۱۳۶۰ى هه تاوی و ۱۹۸۱ى زاینى و ۲۵۹۳ کوردی. یه که م ژماره ی گرشه ی کوردستان له ۱/۳/۱۹۸۱ى
زاینى له تاران له چاپدراوه تا ۹ ژماره ی بلاو کراوه ته وه. بروانه هیوا - ژوماره ی ۸ هاوینى ۱۹۹۲ى زاینى ئورگانی ئه نستیتوی
کوردی که له سالى ۱۹۸۳ - ز - له پاریس: فه رانس، دامه زراوه، لاپه ره ی ۴۲ ته ستونى ۲ ژوماره ی ۴۲.

بوختی

بوختی یا بوختیه، یه کێ له تایفه کانی کوئی کوردی نیشه جیی له ناوچهی بوختان (بوٲان) له جزیرهی عهبدولعهزیزی کوری عومهری کوردی بهردهقیی (بهرقهعیدی) به، که له بان به ستینی غهربی چومی دهجله: (ئاوی تیکهلهات)، ژیاون.

ناویاجیی سههرهلهدان: ناوچهی قوردویه، که جوغرافیا نوسانی ئیسلامی کهسانی وه ک (کوری ئهسیر، بلازهری و تهبهری) ئهوهیان به بوقره دا یا بوقره دی خویندو ته وه، تا سههه تایی دهوهری ئیسلامی به تهواوی ناوچه و شارو شاروچکهیی که ئه مرو به جزیرهی کوری عومهر ناوداره، وه له پاشان به بهشی له ناوچه و ناحیهی بوٲان، ناوبراوه (زه کی، خولاسه... ۴۳). له دهورانی کوٲدا ئه م ناوچه بزاوگهی هات و هوت و بیاو برهوی دهوله تی پرهیزو به وزهی خالیدی (= هالیدیا) بووه که له سهدهی ۹ بهر له زایین له مهلبهندی وان سازدرا بوو، ئه مه هه ره ئه وه دهوله ته بووه که ئاشوریا ن به ناوی «ئوٲارتو»، عیبریا ن «ئارات» (ئیراراط) و یونانیا ن «ئه لیره و دی»، «خالدهوی» و «خالدا یوی» ناویان بر دوه و (کوردبون) تا سه دهی ۶ بهر له زایین دهوامی هه بووه. خالیدی هه کان به هاتی ئه رمه نیه کان بو ناوچهی وان، جائه وانیش له ویوه، په نایان بر دوه ته بهر چیا و کیفه کان (ره شید یاسه می، ۹۲، ۹۴، هه روا برواننه E12, V448). به پیی ودانی گیرانه وهی ئه فسانه یی: رگهزی کورد، ده چیه وه سه ر دو برا به ناوی بوخت و به جهن (= به ژهن) (برواننه: نیکتین، : به جهن). ئه و دو برا به به مه به ستی به دهس هینانی فه رمانره وایی جزیره، له گه له یه کدا ده که ونه پیک هه لپژان و له ئاکامدا له یه کتر جیا ده بنه وه، بوخت حوکومه تی شاهری جزیره ی گرت ه دهس و به جه نیش چوو ه حه سه ن کیفا (بدلیسی، ۲۰۸). حه سه ن کیفیا ن قه لا و شاری له بان به ستینی ده جل ه و له نیوان ئامید و جزیره ی ئه ولعهزیز کوری عومه ر؛ کوردی به رده قیتی، کورد، داناوه و به وه یان ناساندوه (یا قوت، ۲۷۷/۲؛ بو ناولینانی ئه م قه لا وشاره، برواننه بدلیسی ۲۰۱). له وه به دوا سه رزه وه یه ک که هوژ و تایفه ی بوختی له وی دا ده ژیا ن، به ناوی ئه و تایفه: (بوختی، بوختان، بوهتان و

بوټان) ناو براوه و یادکراوه (زه کی، هرتهوی ۴۲، ۲۵۰، مهردوچ روټانی، ۳ (۲) ۳۰۷). له دیاری کردنی ره گهزی کورد، مینوریسکی لای وایه، ره گهزی کورد، ده چینه وه سهر بوختیان و به نه قل له هیږیدوټ، کورده کانی بوختی هر به و دهسه داده نی که له گه ل ټهرمه نیه کان له نیو خاکی بوختان دا ده ژیان و له روژگاری هه خامه نشیدا سیژده هه مین ساترابی ټیمپه راتوری ټیرانی ټه و ده میان سازدابو (نیکتین، هرتهوی).

سهرزه وی و نیشتمانی بوختی: مینوریسکی به پیی نوسراوه ی گزنفون که سهرزه وی کوردوچئی Karduchoi به سهرزه و یه ک له روژ هه لاتی بوټان زانیوه و هیټاویه ته، ژمار، ده نوسی: که ټم ناو و نیوه، له وه به دوا، زورجار له مه تن و ده قه کاند، هاتووه و به به شی و تراوه که له که نارهی چه پی چومی دیجله، نیژیکی کیوی جودی: «گوتی: کوردی» دایه، ټم ناوچه لای نوسرانی که ونارا به کوردوټین و ناوگه لی تری وه کو ټه و ناوه، به ناووده نگ بووه و سامیه کان (ک) یان به (ق) خویندوټه وه. ټم مه لبه نده له زه مانی ټارامیدا به «بهیت - قهر دو» و شاری جزیره ی ټه ول عه زیز کوری عومه ر کوردی به رده قیتی به (گز ریتایی قهر دو) و له زمانی ټهرمه نیدا به «کوردوز» و له زمانی عهره پیدا «بقردا» ناو براوه. له دوا پیدا ناوی «بقردا» له پیستی ناوه کانی ټیسلامی لادراوه و جزیره ی کوری عومه ر و بوټان جیی ټه ویان گرتوټه وه (E12, V/447-448، بوټاگاداری زیاتر، بروانته: درایویر 393-405). به پیی چریکه یه کی ټوستوره یی، بهیت یا بیټ - قردو یا بقره دی، یه که مین گوندی بووه که حه زره تی نوح دوا ی نیشتنه وه ی ټاوی سیلاوه که وهاتنه وه سهرخوی سهرزه وی ټه و ناوه ناوه، ټه و گونده ی له داوټه ی چپای جودی سازداوه و ټاوه دانی کردوټه وه و ۸۰ که سی له هاوری کانی خوئی له ویدا نیشته جیی کرده، جا هر له م سوټنگه وه، ټه و دی و ټاوه دانیه به (بازاری هه شتا که سی) ناو براوه و یادی لیکراوه (کوری قوته یی ۳۴۶/۱، هرروا بروانته: خه زائیلی، ۲۶۲ - ۲۶۳).

مینوریسکی، ولانی که به ناوی بوختان، بوټان، یا به ختان «بوختان» به ناووده نگ بووه و میژو نوسانی ټیسلامی به جزیره ی عومه ریه یا کوری عومه ر خویندوټیا نه ته وه، هر به وشوټه ی داده نی که میژو نوسانی یونانی ټه ویان به «کاردو» و «کوردو» و به

زمانی ئه‌رمه‌نی به «قردو» ناو بردوه (E11, IV/1133). ئه‌م ناوچه له گه‌ل مه‌ل‌به‌ندی زوزان له جزیره‌ی کوری عومه‌ر (میتده‌سی ۱۳۷). که له نیوان کیته‌کانی ئه‌رمه‌نستان، ئیخلات: «خه‌لات» ئازربایجان، دیار به‌کر و موسل‌دایه (یاقوت، ۹۵۷/۲) یه‌کده‌گره‌وه و هه‌ریه‌کن. جو‌غرافیا‌نوسانی ئیسلامی شاره‌کانی زوزان و به‌شنه‌ویه‌که‌وارگه و نیشینگه‌ی کورده‌کانی بوختی یا بوختیه و به‌شنه‌ویه‌بووه (که‌له‌وه ده‌چی وینه‌که‌ی دیکه‌ی به‌جنه‌وی و به‌چنه‌وی مه‌نسوب به‌به‌جه‌ن یا به‌ژهن، به‌چه‌ن) بی (کوری ئه‌سیر، ۶۰۴/۱، ۵۱۹/۱۱؛ بدلیسی، ۲۰۸؛ یاقوت، هه‌ر ئه‌وی، هه‌روا ئیعتما‌د سه‌لته، ۲۱۸۵/۴) که به‌وییان زانیوه. وه‌قه‌لای ئاتیل له زه‌وه‌زان یان که‌له‌قه‌لا‌کانی بوختی نشین بووه، وه (گور‌دکیل): قه‌لای جو‌رده‌فیل (= گور‌کیل) یان به‌گه‌وره‌ترین قه‌لا‌سه‌نگه‌رو به‌ناوه‌ندی بوختی یه‌کانیان داناوه و به‌نوسینیش ئه‌وه‌یان ئه‌و قسه‌یان سه‌لمانده‌وه (یاقوت ۹۵۷، ۵۸/۱). بدلیسی گور‌کیلی به‌ناوچه‌یی له ولاتی جزیره‌داناوه که‌چیای جو‌دیش هه‌رله‌ویدا‌یه که ۱۰۰ پارچه‌ئاوایی تیدا‌یه و بدلیسی هه‌روا نوسویه‌تی: موسولمانان و ئه‌رمه‌نیان پیکه‌وه‌له‌وی ژیاون، کورده‌موسولمانه‌کانی ئه‌وی ۷ قه‌بیله‌بون - ۴ قه‌بیله‌حوسه‌ینی و ۳ قه‌بیله‌یه‌زیدی «ئیزه‌دی» بون، بدلیسی له‌وارگه و نیشینگه، گرینگه‌کانی هوژی بوختی به‌ناوی قه‌لای (نه‌شاتل) و ئه‌رمه‌شاتی گور‌کیل، یادی لیکردون که به‌ده‌س کورده‌کانی براسبی بووه که یار و یارمه‌تی ده‌ری هوژی بوختی بوون (په‌ره‌ی ۱۵۸ - ۱۹۱ و ۲۷۶ ک). مینوریسکی (E12, V/451)، عه‌له‌وس و بازولحه‌مرایش به‌وارگه و نیشینگه‌ی دیکه‌ی تاینه‌ی بوختی له‌و ناوچه‌دا ناو بردوه.

شاری جزیره له‌روژگاری خیلافه‌تی عومه‌ر بن خه‌تاب له ۱۹ مانگی و ۶۴۰ زاینی (بدلیسی ۱۵۷: له ۱۷ مانگی) داگیرکراوه (کوری ئه‌سیر، ۵۳۳/۲) و به‌قسه‌ی یاقوت (۷۹/۲) یه‌که‌م که‌سی که ده‌سی کرد به‌ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی ئه‌وی حه‌سه‌ن بن عومه‌ر بن خه‌تاب ته‌غله‌بی (ح ۲۵۰ مانگی) بووه، به‌لام بدلیسی ده‌لی: عومه‌ر بن عه‌بدولعه‌زیز، ئه‌وی ئاوه‌دان کردو ته‌وه (په‌ره‌ی ۲۷۴ کوردی و په‌ره‌ی ۱۵۷ - ۱۵۸ فارسی) دیاره مه‌به‌ست عومه‌ری کوری عه‌بدولعه‌زیزی به‌رده‌قیتی کورده، نه‌ک که‌سی تر (وه‌فیات).

شاری جزیره له باکوری شاری موسلدایه و زیاتر له وهدهچی عهبدولعهزیز بن عومه، کوردی بهردهقیتی (بهرقه عیدی) ئاوه دانی کردیتهوه، (یاقوت هه رتهوی).

سازمان و ریکخراوهی هۆزی و تایفه یی: له پیشینهی ساخت و ریکخراوهی مه کۆی کۆمه لایه تی. رامیاری و سیاسی و ئابوری تایفه ی بوختی ئاگاداری یه کی ئه وتۆ له ده سانیه. له م سهرده مده ئه و تایفه له بهر یه ک پساوه و له نیوخیل و تایفه کانی دیکه ی کورده واریدا پرش و بلاو بون، له چاو خشاندن به میژودا له م لاو ئه و لائیشاره به تایفه ی بوختی و هه ندی تیره ی خزم و کهس و کاری بوختی کراوه، ههروه کو: تیره ی سندی، محمه دی راسنی (: تاسنی: داسنی، بدلیسی ۲۶، ۳۵۷، ۳۵۹ هه ر برونه: E12, V/456) 460 وه دونبولی (قس: زه کی، کورد، ۳۲۹/۱؛ مه ردوخ کوردستانی ۱/۸۰ که به دونیکی ناویان برده، هه روا زه نگه نه ۱۰ / ۱۷۰؛ دونبه کی) یان به خزم و کهسی تایفه ی بوختی زانیوه - داسنی گه وره ترینی تیره یه که به هه زار بنه ماله، دانراوه و له شاری موسل، ۵۰۰ بنه ماله، له عه قره (ناوچه یی له ئوستانی موسل) و ژماری پرش و بلاوی تر که له ئاوایه کانی ده ورو بهری عه قره ده ژین. سه روکی ئه وان میرعه لائهدینی کورک: (گه ورک) بووه که له عه قره ژیاوه (زه کی، هه رتهوی، ۳۲۸/۱ - ۳۲۹).

ده سه یی له دونبولیه کان له ئازربایجان ده ژین که ئه وانه، به تایفه ی کۆچکردوی شاری جزیره ی عهبدولعهزیز کوری عومه ری کوردی بهردهقیقی یا ولاتی بوختی (بوختان یا بوتان) ناسینراون. ئه م ده سه دونبولیه له نیوکورداندا به دونبولی بوخت (بدلیسی ۳۹۹ - ۴۰۰، نادر میرزا، ۲۰۲؛ مه ردوخ رو حانی، ۳ (۲) / ۸۵) یادونبولی بوختی ناودار بون. ژماری ئه وان به هه زار بنه ماله دانراون (زه کی، هه رتهوی، ۳۲۹/۱؛ هه روا برونه مه ردوخ کوردستانی، زه نگه نه، هه رتهوی، E12, V/460).

باری ژبانی کۆمه لایه تی، رامیاری و ئابوری تایفه ی بوختی له م سهرده مده دا، رون و دیار تیه. له وه ده چی دوا ی ئه وه ی هۆزی بوختی ده سه لات و قودره تیان له دهس داوه، بوختیه کان، ئه میرانی تایفه ی بوختی به ره به ره، سه ره وه ی جهزیره یان به جیی هیشتووه و له کوردستان و له نیوهوزه کانی دیکه ی کورده واریدا پرش و بلاو بوونه ته وه له گه ل

خێلی شکاک (هەم)، کە لە بەشی خاکی سەر بە ئێران لە نێژیکی سنوری دەسکردی غەربی ئێران کە بەبۆتان ناو دەبرێ، کە لە (گەرۆکە) لە غەربی شاری ورمی نیشته جین (زەکی هەرئەوی، ۳۴۹/۱، دیهقان، ۶۱؛ شەه‌ریار ئەفشار، ۳۹). عەزاوی ناوی ئەم تایفە (۲/۲۲۱) بە بو تاو بو تی ناو بردوو و بە عەشیرەتی کە لە ئێران و تورکیەدا بلاو بونەتوو زانیوو. تایفە بو تان دەسەیی لە تایفە بوختین، کە بەرە ی باوکیان لە کوردستانی بن دەس تورکیە کوچیان کردوو و دەسەیی لەوان چوونەتو کوردستانی بن دەس ئێران و لە گەل هۆزی شکاک تیکالابون. بەیات دەنوسی: لەبەر ئەوەی تورک کورده کانیان لە تورکیەدا دەکوشت و نازاریان دەدان، دەسەیی لە تایفە تیرە کوردی ئەوی لە ۱۳۰۵ هەتاوی هاتنە ئێران و پەنایان بە حوکومەتی داگیرکەری ئێرانی رەزاخان هیناو لە غەربی ئێران نیشته جیی بون و لە نیو ئەواندا تایفەیی لە بو تانیش لە چەریقی و شپیران چوونەلای سمکۆی مەزن سەرۆکی هۆزی شکاک (پەرە ی ۵۷ - ۵۸).

زمان: لەو دەچیی بوختیە کانی بو تان بە یەکی لە زاراوێ کانی کورمانجی یا (کوردی) لە دەسە ی زاراوێ کوردی باکوری و باکوری غەربی ئاخو و تیبتن و قسەیان کردیی.

بەلگە ی شمان بو ئەو، ئەشعاری زاری کورمانجی دیوانی عارفی رەببانی مەلای ئەحمەد ناودار بە مەلای جزیری یە کە لە ویژا وەرانی پرزاناو خواناسی گەو رەو ناوداری هۆزی بوختی بو تانە، کە هەندی سالی لە دایک بونی مەلای جزیرە ی بە ۱۴۰۷ ز و مرد. نە کە یشی بە دوا ی ۷۵ یا ۷۶ سال ژیان داناو هەندی دیکە ییش لایان وایە لە سەدە ی ۶ مانگی و هەندی دیکە ییش ژبانی ئەوزاتەیان بە سەدە ی ۱۲ مانگی زانیوو (برواننە گو قاری رامان ژمارە ی ۵۲ - ۵۵ تەشرینی یە کە م ۲۰۰۰ ز پەرە ی ۲۵ تا ۲۱ بە قە لە می دوکتور محەمەد صالح ئیبراھیمی (شە پۆل) بە ناوی لیکۆلینەووە لە ژبانی مەلای جزیری) و هەروا برواننە روژنامە ی کوردستان بە کوردی و تورکی (کە ندال 35؛ هەروا برواننە ئیلمۆندز، ۱۱).

مەزھەب: بدلیسی (پەرە ی ۲۶) تەواوی تایفە ی کوردی بە شافیعی مەزھەب زانیوو، مە گەر چەن تایفە لە ئەلوسات (هۆزی) کوردی نیشته جیی لە موسل و شام، هەروە کو

تایفه کانی تاسنی: (= داسنی)، خالیدی و دونبولی که مهزهه بی ئیزه دیان هه بووه (بو) ئاگاداری له تایفه ی ئیزه دی و مهزهه بی ئهوان، برواننه E11, V111/1163-1170، نیکیتین 225-241؛ برواننه ه د، ئیزه دی).

له وه ده چی له سه ده کانی سه ره تای ئیسلامی، بوختیه کان ئایینی ئیزه دی بان لاداو و چونه ته سه ردینی ئیسلام و ریبازی ئه هلی سوننه ت جا مزگهوت و فیرگه و فیرانکوویان له شاروئاوه دانیه کانی خوویان له جزیره و بوټان سازداوه و دیی و زهوی و زاری فره شیان، وه قفی شوینه پیروزه کان کردوه (بدلیسی، ۱۵۶). کوری به توته له په سنی جزیره ی کوری عومهری به رده قیتی، له مزگهوتی کون و پتهوی ئه وشاره که به بهرد سازدرا بوو، قسه و باسی کردوه (په ره ی ۲۳۶).

میرانی بوختی: (میرانی بوختیه کان پاشماوه ی خالیدی (= هالیدی): کال دین که باپیره ی که و نارای کورد بوون. به لکه ش ئه مه یه که هه تا ئه م دوایانه ش هه ره له سه ر ئایینی ئیزه دی یهزدانی مابون - ویش ده چی سه روک هوزیکی پیشویان ناوی خالید بوئی. خالید کوری وه لیدیان پی ئازا بووه و لایان و ابووه ئه گه ر بلین سه ر بهون، ده بنه نه جیم زاده، ده ناخالید کوری وه لید، وه چاخ کویر و بی میرات گربووه (برواننه لیکولینه وه ی ماموستا جه میل روژبه یانی له کوبه ی په ره ی ۲۷۲ شه ره فنامه به کوردی ئوفسیتی ۱۹۸۱ ز تاران).

یه که مین که سی له بوختی یه کان که له جزیره ده سه لاتی په یدا کردوه سلیمان بن کالیدی بووه که سی کوری به نیوی میرعه بدولعه زیز و حاجی به در و میرئه و دال هه بووه که دوای مردنی ئه و، میرعه بدولعه زیز (حک ۶۶۳ - ۶۸۰ مانگی) حوکومه تی جزیره ی گرتوته دهس و بوټه میری بوټان و ناوچه ی گورکیل و خنیکی به دو براکه ی خوی سپاردوه. (بدلیسی ۱۶۰)، دوای عه بدولعه زیز له و خانه دانه به میرانی ئازیزی: «عه زیزی» ناودار بون و چهن سه ده به سه ر ناوچه ی بوټاندا میریان کردوه.

به مردنی میرشه ره فبن خان ئه و دال له ۱۰۱۲ مانگیدا ده وره ی حوکومه تی میرانی ئازیزان دوایی پیهات (بدلیسی ۱۶۱ ۱۹۱؛ مه ردوخ روحنی ۳ (۲) ۳۰۷ - ۳۱۳ و برویین سین 2222).

ههروه کو دیاره خانه دانی به درخانیان به ره گهز ده چنه وه سه ربنه ماله ی زهرزاری
 ئه ییوی و ههروا ده چنه وه، سه ربنه ماله ی به ره گهز نازیزان. له میژوی ژیانی
 کو مه لایه تی و سیاسی میرانی بوختی که دوای نازیزان له جزیره حوکومه تیان کردوه تا
 سه ره تای فه رمانه وایی به درخان پاشا (= به گک) سه ر زنجیره ی به درخانیانی بوختی، یانی
 تا ۱۲۲۷ مانگی و ۱۸۱۲ ز (زه کی، کورد، ۱/۲۲۵، ههروا برواننه که ندال، 26،
 بروئین سین، 229، که فه رمانه وایی ئه وی به سالی ۱۸۲۱ ز، داناوه). هه رچهن ئاگاداری
 یه کی ورد، له به رده سانیه. میر به درخان پاشا دوای ده سه لات په یدا کردنی ته و او به سه ر
 گشت ناوچه ی جزیره، بو زرگار کردنی هوژ و تایفه ی کورده کانی بن دهس حوکومه تی
 عوسمانی، بو یه کیه تی و یه کبونی، میران و پیرانی ته ریفه ی شاری وان، هه کاری، خیزان،
 موش و... فه رته کو شا (زه کی هه رته وی ۱/۲۲۵ - ۲۲۶ و مه ردوخ رو حانی ۳ (۲)
 (۵۲۳).

به درخان پاشا له ۱۲۵۸ یا ۱۲۶۱ مانگی (مه ردوخ رو حانی ۳ (۲) ۵۲۴) به دژی
 حوکومه تی عوسمانی راهه ری و دوای زالبون به سه رسپای تورکدا، سه ره به خوئی
 جزیره ی راگه یاندوسکه ی به ناوی خوی لیدا، به درخان پاشا به ره به ره ی
 به ده سه لاتی خوی داو تا وان، سابلآغ (مه هابادی موکری)، ره واندزو موسل ره واندوه وه
 په ره ی به حوکومه تی کوردی خوئی دا و فره یی له سه نگه ر و قه لاگرینگه کانی ژه نگار (=
 سنجار) ئامید (= دیار به کر)، و رمی و شنوی خسته بن ده سه لاتی خوئی.

به درخان پاشا له ۱۲۶۳ مانگی و ۱۸۴۷ ز - له جه نگ له گه ل سپای عوسمان پاشا
 سه رداری تورک، له ناوچه ی ورمی له سوئنگه ی خه یانه تی عیزه دین شیر - ی برزای
 خوی، شکاو جزیره ی که وته بن دهس سپای عوسمانی دوای چه نجار که جزیره،
 ده که وته وه بن دهس به درخان پاشا، سه ره نجام سپای عوسمانی جزیره ی داگیر کرد و
 به درخان پاشایش به دیل گیرا و له ۱۲۶۷ مانگی وه فاتی کرد و به مردنی ئه وه، بو تان
 هه ل و مه رجی میرنشینی کوردی له کیس دا (زه کی هه رته وی ۱/۲۲۵ - ۲۲۸؛ مه ردوخ
 رو حانی ۳ (۲) ۵۲۳ - ۵۲۵ و ههروا برواننه ئیدموندز 8، کنین، 23، بروئین سین،

151-256؛ که ندال، 28-30؛ نیکتین، 193، فراتیس، 39).

له ۱۲۹۴ مانگی و ۱۸۷۷ ز، دوکس له کورانی میربه درخان پاشا: عوسمان پاشا و که نمان پاشا، له دهره تانیکدا که به فهرمانی حوکومه تی عوسمانی بو سازدانی سپایی له کوردان بو یان هه لکه و تبوو، چبوونه جزیره ی کوری عومهر و له ۱۲۹۶ مانگی و ۱۸۷۹ ز، حوکومه تی نازادی کوردستانیان راگه یاند بوو به لام سه ره نجام دوا ی جهنگی په ی دهر په ی له گهل سپای تورکی عوسمانیدا (و زالبون به سه ره نه واند، کاتی عوسمان پاشا و براهی بو و توویژی ناشتی له گهل سولتان نه ولحه میدا، چبوونه نه سه ته مبول، قول به ست و زیندان ده کرین و دوا ی نازاد بونیش له ژیر چاوه دیریدا بون (زه کی ههر نه وی)، ۲۲۸/۱ - ۲۲۹؛ مهردوخ رو حانی، ۳ (۲) ۵۲۵ - ۵۲۶). له نیو میرانی به درخانیدا، میدحت پاشا (بروانه ههر نه وی)، ۳ (۲) / ۵۲۷؛ میقداد پاشا) یه که مین روژنامه ی کوردی به ناوی کوردستان له ۱۳۱۵ مانگی و ۱۸۹۸ ز - بلاو کردوته وه که ههر دو حه و تو ژماره یه ک بو ماوه ی ۴ سال بلاو کراوه ته وه (که ندال، 35). نه مین عالی به درخان پاشایش یه که مین حیزی سیاسی کوردی له ۱۳۲۸ مانگی له نه سه ته مبول دامه زرانده وه (مهردوخ رو حانی ۳ (۲) ۵۲۳ - ۵۲۹؛ که ندال 35 - 34، 31 - 28).

له روژگاری حوکومه تی میرانی بوختی، چهن شتی روی داوه که گرینگترینیان، نه مانه ن: ۱ - هیرشی ته یموره شه له، له ۷۹۶ مانگی و ۱۳۹۴ ز، بو سه ر جزیره و ویران کردنی شاروقه لای نه وی. چونکا میرعیزه دین بوختی که سی به ناوی شیخ له کوردانی بوختی نه دابوو ده س ته یموره شه له و گو ی نه دابوو ههر شه و گوره شه ی نه و مارزه (شه ره فه دین، ۱/ ۴۷۸ - ۴۷۹؛ بدلیسی ۱۶۳ - ۱۶۵؛ زه کی، ههر نه وی، ۱/ ۱۵۵ - ۱۶۵)، ۲. هیرشی محمه د حسین به گ ئاق قویونلو (د ۸۸۲ مانگی) بو سه ر جزیره له زه مانی حوکمرانی نه میر که ک (کا کا) محمه دین ئیبراهیم و داگیر کردنی جزیره له لایه ن تورکومانان وه، له سالی ۸۷۳ مانگی و ۱۴۶۸ ز - وه کوژانی ژمار ی فره له گه و ره پیاوانی بوختی و سپاردنی حوکومه تی جزیره به که سی به ناوی چه له بی له تایفه ی لوی تورکمه ن. ۳. هیرش بردنی به ک له دوا ی یه کی شاسمایلی صه فه وی کورد بو داگیر

کردنی جزیره و له نیوپردنی میرنشینی نه وی و ناکامی نه و له بهر خو راگری و بهر خودانی سپای بوختی (بدلیسی ۱۶۶ - ۱۶۸؛ مهردووخ روحانی، ۳ (۲) / ۳۰۹ - ۳۱۱).

سه رچاوه: کوری نه سیر، نه لکامل، کوری به توتته، ره حله، بیروت، ۱۳۷۹ مانگی و ۱۹۶۰ ز؛ کوری قوته بیه، عه بدوللا، عویون نه خبار، بیروت، ۱۹۲۵ ز، ئیعماد سه لته نه، محهمه د حه سن میرثاتو لبولدان، به کوششی عه بدولحوسین نه وای و هاشم مو حه دپس، تاران، ۱۳۶۸ هه تاوی؛ بدلیسی، شهره فخان، شهره فنا مه به کوششی محهمه د عه بیاسی، تاران ۱۳۴۳؛ بهیات، کاوه، شورشی کورده کانی تورکیه و شویندانانی نه و له سه ر پیوهندی دهره وهی ئیران، تاران ۱۳۷۴، خه زائیلی محهمه د، نه علامی قورئان، تاران، ۱۳۴۱، دیهقان، عه لی، سه رزه وی زهرده شت تاران، ۱۳۴۸؛ ره شهید یاسه می، غولامره زا کورد و په یوه سه ته گی نیژادی و تاریخی نه و، تاران، ۱۳۶۳ زه کی، محهمه د نه مین، خولاسه ی تاریخی کورد و کوردستان ته رجه مه ی محهمه د عه لی عه ونی، قاهره، ۱۹۳۹ ز، هه ره نه و کورد و کوردستان، مه هاباد، ۱۳۵۰ مانگی و ۱۹۳۱ ز، زه نگه نه، موزه فهر، دودمانی ئاریایی، کورد و کوردستان، تاران، چیه ر، شهره فهدین عه لی یه زدی، زه فهرنامه، تاران، ۱۳۳۶، شه هریار نه فشار، بیژهن: «ئیلی شکاک» هونه ر و مه ردوم، تاران، ۱۳۴۵ هه تاوی ژماره ی ۴۴؛ عه زاوی عه بیاس، عه شاییری عیراق، به غا، ۱۳۶۶ مانگی و ۱۹۴۷ ز، مهردووخ روحانی بابا، تاریخ، مه شاهیری کورد، تاران ۱۳۶۴، ئایه توللا شیخ محهمه د مهردووخ کوردستانی، تاریخی مهردووخ، چاپخانه ی نه رته ش. میقدسی محهمه د، نه حه سه نو ته قاسیم، به کوششی دخویه، لیده ن، ۱۹۰۶ ز، نادر میرزا، تاریخ و جوغرافی داروسه لته نه ی ته وریر، به کوششی غولامره زا ته باته بایی مه جد، ته وریر، یاقوت بولدان، هه روا

Bruinessen, m.m. van, shaikh and state, utrecht, 1978; Driver, G. R. the name kurd and its philogical connexions" IRAS 1923 Edmonds C. J., Kurds, turks and Arabs, London, 1957; E11; E12; Franz, E., Kurden und kurden tum; Haburg, 1986; Kendal, "the Kurds under the ottoman Empire" Peofle without a

country, tr. m. pallis london, 1980; Kinnane, D., the ne, B., Leskurdes, paris, 1956.

بهشی مهردوم ناسی دایره تولمه عارفی ئیسلامی ج ۱۱ پهره ی ۴۸۳ تا ۴۸۱ چاپی ۱۳۸۱ تاران (شه پوئل). بهختیاری کاکلی له عارفانی گه وره ی سه ته ی ۷ مانگی و ۱۳ شیبه قاره ی هیئد . هه ره ئه وی پهره ی ۴۸۳ - بوختی - بوختی که هوژیکبون له مه لبه ندی بو تان ژیاون بو ته ترسی، بویری، نازایی، مهردی، نه بهردی، ناو به ده ره وهن و گه وره و گچکه و نه ناس و سه ر ناسیان به جه رگ و ره شید و خو آرا گر و نه به زر و ده سکه ره وهن و له مه ی دانداری و چالاکی و چابوکسواری داله هه مو کوردستاندا، هه ره ئه وان فره له سه ره وه بون، چه کی جه نگیان له لانه وسته ی سه ر دله و ئه سپی ره سه ن و به کار و کارامه یان، پی له نان و ئاو، جلک و به رگ باشتره . به کده نگ و به کره نگن و له روژی هه راو جه نگدا هه مو شان به شانی به کتر ده وه ستن و ریگه ی سه رکه وتن له دژوهی شکاران ده به ستن و له نیو کوردستاندا، ناویان له سه روی ناوانه وه به . شاری جزیری شاریکی که ونارایه . قه لا و شاری جزیر له که ناری چومی دیجله ده بیته دو پار و قه لا و شار ده گریته هامیزی خوی . به ندیکی فره گه وره له لای ژوروی قه لا وه به قسل و به رد، هه لبه ستر او ه، بو ته وه، ئه گه ر، له هی و سیلاو، گور بستیی و زور بییی، زه ره روزیان به قه لا نه گه بییی، له هه مو لا وه پرد له سه ر به نده که، سازکراوه و خه لکی به سه ریدا ده به ره وه و به و جو ره بو ته دورگه و پی ده لین: (جزیره ی عومه ریبه). - له شاری جزیر و ده ورو بهری دا فره دژی دژوارونا و چه ی هه وا خوش و سازگاره به که ئیمه لی ره دا هه ر ناوی چارده قه لا و ناو چه، وه بیردیتین: ۱ - ناو چه ی گور کیل: که له سه ر چیا ی جودی به و گه می نوح پیغه مبه ر، له نگه ری له سه ر گرتو وه (هه ر چه نده له وه ده چیی، ئه مه راستیی که، که شتی نوح له کیوی سه ر که شتی که ۱۰۸۰ میتر به رزه و له زنجیره کیوی «گرین» که له نیو دلی زا گروس له ناو چه ی (نه ها وه ند: نوحا وه ند: ته خت و نشینگه ی نوح و له غه ره بی ناو چه ی دلفان و نور ابادایه، له نگه ری گرتبی: شه پوئل) و له و ناو چه ۷ تیره ده ژین. ئه - شه هر یوری - بی - شه هر یلی - جی - گور کیل - د - ئه ستوری ئه م چوار تیره شیعه مه زه بن - ه - نیویدکا ون - و - شو رش - ز - هیودل ئه م سی تیره ش ئیزه دین.

- ۲ - قەلاو ناوچەى (بركە) ھۆزى برکەى لى يە و ناوى خوڤيانان له سەرداناوہ.
- ۳ - دژو ناوچەى (پروز) سەر بە ھۆزى پروزە و ئەوانىش سى لکيان لىبوتەوہ. ئە - جاستولان - بى - بەزم - جى - کرافان.
- ۵ - دژو ناوچەى (بادان) کە بەدەس ھۆزى (گارسى) يەوہ يە.
- ۶ - ناوچەى (تەنزى) قەلاکە بەناوى (کەلھوگ) ناو دەبرى و ئەویش ھەرھى ھۆزى گارسى يە.

۷ - ناوچەى (فنىک) کە چوار ھۆزى لى دەژين.

- ۸ - ناوچەى تور - ۹ - ناوچە (ھەتیم) و تيرەى جلە کى لەوى نىشتە جىن. - ۱۰ - ناوچەى (شاخ) و ھۆزى (شىلدى) لەوین و (ناوچەى شاخ بە ھەنارى چاک بە ناوبانگە.
- ۱۱ - قەلاى (نەشاتل) - ۱۲ - قەلاى (ئەرمشات) بەدەس ھۆزى (براسى) يەوہ يە و ئەم ھۆزە لە ھۆزە ھەرە بە ھىزە کانى بوټانە، لە پياوى چە کدار و لە سامان و دارايى داکەسيان ناگاتى. - ۱۳ - قەلاى (کيوەر) کە (قەمىزىش) پى دەلین، کە ھۆزى گارسى و قورشى پى رادە گەن. - ۱۴ - قەلاى (دیردە) کە لە ناوچەى تەنزى دا يە. ھۆزە کانى دیکەى بوټان بریەتین لە: ۱ - دونبولى - ۲ - نوکى - ۳ - مەحمودى - ۴ - شىخ بزنى - ۵ - ماسکى - ۶ - رەشکى - ۷ - مەخ نەھران - ۸ - پەیکان - ۹ - بلان - ۱۰ - بلاستوران - ۱۱ - شىرويان - ۱۲ - دوتوران. ھۆزى دونبولى و مەحمودى فرەلە مېژەلە جزیرە پەریوہ بون. برواننە شەرەفنامە بە کوردى پەرى ۲۷۷ تا ۲۷۳ ئۆفسىتى چاپى تاران ۱۹۸۱ ز.

ناوى ھەندى لە میرانى بوختى - میرعەبدولعەزیز بوختى، میرمەجدەدین بوختى ئازیزان، میرعیسا ئازیزان، میربەدەردین ئازیزان، میرئەو دال ئازیزان میرعیزەدین ئازیزان، میرئەو دال دوہم ئازیزان، میر ئىبراھیم ئازیزان، میر شەرەف ئازیزان، میر ئەو دال دوہم ئازیزان، میر ئىبراھیم ئازیزان، میر شەرەف ئازیزان، میر بەدر ئازیزان، میرکاک محەمەد ئازیزان، میر شەرەف دوہم ئازیزان، شاعەلى بەگ ئازیزان، بەدر بەگ سیوہم ئازیزان، میرمحەمەد ئازیزان، سولتان محەمەد ئازیزان، ناسر بەگ ئازیزان، میرعەزیز ئازیزان، میرمحەمەد ئازیزان، میر شەرەف ئازیزان، برواننە شەرەفنامە بدلیسى، کورد و

کوردستانی ئەمین زه کی و مه شاهیری کورد بابا مهردووخ روحنانی شیوا.

بوختی یه کی له بوختیان سند بووه که ۲۰۰۰۰ شهروانی هه بووه - ۲ محمهده دی که ۶۰۰ شهروانی هه بووه ۳- داسنی که سهروکه که یان به دره دین بووه (دایره تولمه عاریفی ئیسلامی، یاراسنی که سهروگیان میرعه لائه دین کورک بووه که له عهقره نیشته جیی بووه: ۱۰۰۰ مالی له موسل و ۵۰۰ مالیشی له عهقره نیشته جیی کردون و ئاوانی دیکه یان له نیو هوزه کورده کانی دیکه دا بلاو ببونه وه - ۴- لکی چوارهم دنیکی بووه که ههزار (۱۰۰۰ بنه ماله بون (زوبدهی تاریخی کورد و کوردستان پهره ی ۲۴۵ ج ۱ محمهده ئەمین زه کی به گگ ته رجمه به فارسی یه دوللاره و شه ن ئه رده لان نه شری توس ۱۳۸۱ تاران - به گیرانه وه له شه ره فنا مه که کورد بریه تی بووه له تایفه ی باجناوی و بوختی، یا له با جان و بوخت په پیدای بوون (هه رئه وی ۵۵)، به نه قل له هیبری دوت سیزده هه مین ویلایه تی حوکومه ت (ئه خمه نی و... پهره ی ۴۸ زوبده هه رئه وی - که له داویدا که وه بهر ئه مره نیه (بوخته و په خ) بووه، که به بیرورای موسته شریقین «نولدکه» و «کی په رت» و «م هارتمان» ئەم ناوه له گه ل ناوی (بوختان = بوهتان) یه کن - ئا، گزنفون - ۴۸۰ زبده هه رئه وی - گزنفون له گه رانه وه ی ده هه زار سواره ی خوئی که له ۴۰۰ و ۴۰۱ بهر له زاین روی داوه له هوزی به ناوی «کار دوک» یادی کردوه و گو تویه تی: مه مله که تی ئەوانه تا بوهتان پانی و دریزه ی هه یه و له و روزگار به دوا، ناوچه ی که نارهی چه پی ده حله که ده ور و بهری کیون به «کار دوک» ناو براون، جا ئە گه ر «کار دوک» به «کوردوئین» ناو براوه له بهر ته غییری ته له فوزی (ک) ی سامی بی. (هه رئه وی پهره ی ۴۸ و ۴۹). شوینی که ئەمرو به (بوهتان = بوختان (به ختان) و جزیره ی کوری عومه ر (مه به ست عه بدول عه زیز کوری عومه ری کوردی به رده قیتی یه (وه فیات) ناو ده بری، که له قه دیما به «قوردو، کار دوک» ناو براوه و له پاشان مووه ریخانی یونانی به «کوردوئین» خویندویانه ته وه (بروانه کورد و په یه وه سته گی نیژادی ته وه، د. ره شید یاسه می چاپی ۴ پهره ی ۹۰ - نوکته مه لیک خه لیل حاکی مه و روسی حه سه ن کیف و سعرد (سیرت) که له نه وه زاکانی سولتان سه لاحه دین (زه ر زاری) ته ییبی بووه، به دزی

شائیسماعیلی صفہوی کورد، راپریوہ، بہ لآم گیراوہ و شہید کراوہ و حصہن کیف دراوہ بہ قہرہ خانی برای ٹوستاجہ لیزادہ - وہ بوختی بہ گیش کہ حاکی جزیرہی کوری عومہر بووہ، سپای ئیرانی لہ و ناوچانہ و ہدہر یان ناوہ (۱۲۸ ہہر ٹہوی)، بہ ختیہ (بہ ختیہ: بوختی) ٹہم تایفہ ہاوسای ہوزی حمیدی کورد ہون کہ بہ در یژایی میژو لہ نیو ہوزہ کانی دیکہی کوردا، وندا ہون و توواونہ تہوہ.

پاپلی یہ زدی جوغرافی زان لہ کتیبی فہرہنگی ٹاوہ دانیہ کان لہ پہرہی ۸ لہ بابہت کیتی سہرکہ شتی نوسیوہ تی: سہرکہ شتی جیی لہنگہر گرتنی کہ شتی نوح - ہو لہ غہری ناوچہی دلفان، زنجیرہ کیویکہ، پیوہندی بہ دہورہی ٹہوہل و دوہمہ. لہ ناوہندی زنجیرہ کیوی زاگروس، کیتی بہ ناوی (گرین) ہہیہ، ٹہم کیوہ لہ باکوری (نہ ہاوند) ہوہ، دہس پیدہ کاتا باکوری غہری ٹہو شارہ، دہ کشی، چومہ ٹاوی (گاماسا) کہ سہرچاویہ چومی گہرخہیہ، ٹہم کیوہ، سہرچاویہ، دہ گری و لہ راستیدا (نہ ہاوند) ہہر ٹہو (نوح ٹاوبہ ندی) کہ بہ در یژایی روزگار (نوح ٹاوبہ ندی) بوٹہ نہ ہاوند، لہ بان کیتی سہرکہ شتی، کہ ۱۰۸۰ میٹر، بہ رزہ (۲ قہبری کہونارا) ہہیہ، کہ ئیستا بہ ناوی ئیمام زادہ (بابا گہورہ) خہلکی، دہ چنہ زیارہ تی، لہ فہرہنگی ئیرانیدا فہقہت ۲ پیغہ مہر بہ ناوی بابای گہورہ ہہیہ، یہ کی نوح و ٹہوی تر ٹادہم - ہ. لہ کوٹہوہ خہلکی ناوچہی نہ ہاوند و نوروا، بو زیارہت چونہ تہ ٹہوی. لہ قورٹاندا (و استوت علی الجودی - ٹاہی تی ۴۴ سورہی نوح ہاتوہ، سہرنج راکیشہ لہ ناوچہی کیفی گرین تایفہیی بہ ناوی جودی و جودہ کی، لہ و ناوچہدا دہ ژین و لہ ئیراندا، جودی و جودہ کی فرہن.

(برواننہ رہ ہنومای روژ، بہ فارسی سالی ۶ ژمارہی (۱۴۶) پہرہی ۲ یہ کشہ مہ ۱۳۸۶/۱۱/۲۸ ہہ تاوی و ۱۷ فہوریہی ۲۰۰۸ ز - قہبری نوح لہ ئیران دوکتور علی ٹہ کبہر ٹہ فراسیاب پور). کوری فہقیہ ہمہ دانی لہ سالی ۲۹۰ مانگی (۱۲۰۰ سال پیش) لہ کتیبی ٹہلبولدان (بہ زمانی عہرہی و چاپی ۱۸۸۰ ٹوروپا) پہرہی ۲۳۷ نوسیوہ تی: نہ ہاوند، لہ ساز دراوہ کانی نوح - ہ و پیان و تووہ (: نوح ٹاوند)، یاقوت حمہوی کہ لہ ۶۲۴ مانگی مردوہ لہ کتیبی موعجہم بولدان لہ پہرہی ۳۶۱ دا نوسیوہ تی بوئی بہ و

شاره ده لاین: (نه هاوهند) چونکانوح سازیداوه. نه بولفیدا نه و شازاده کورده ی نه بیوی، که له ۷۲۴ مانگیدا وه فاتی کردوه، له کتیبی ته قویم بولداندا چاپی پاریس په ره ی ۴۱۷ دا، نوسیویه تی: نه هاوهند، شاریکه، له ناوچه په کی کویستانیدایه و نوح سازی داوه. زه که ریا قه زویتی له سالی ۶۷۴ مانگی له کتیبی ئاسار، بیلا، په ره ی ۵۴۵ دا ده نوسی: نه هاوهند، نوح نه بی سازیداوه و (نوح ئاوه ند) بووه و له موجهل ته واریخدا که له ۵۳۰ مانگی دا نوسراوه له په ره ی ۱۸۶ دا، ده لی: «نوح پیغه مبه ر، شاریکی به ناوی خوئی: (نوح ئاوه ند) ساز داوه. کوری ته سیر له به رگی ۳ په ره ی ۳۳۵ تاریخه که ی خویدا نوسیویه تی: نه هاوهند، شاریکه له ولاتی جه به ل، که ده لاین: نوح سازی داوه. له کتیبی عه جاییو لمه قلوقات دا سالی ۵۵۵ مانگی، که ئور و پایه کان نه و کتیبه یان قه بوله. نوح دروستی کردوه و به (نوح ئاوه ند) ناوده بری. خه له ف ته وریری له سالی ۱۰۶۲ له کتیبی بورهانی قاتبع له په ره ی ۱۱۷۳ دا، ده لی: نه هاوهند نوح سازی داوه و به (نوح ئاوه ند) ناوده بری. یانی تهختی نوح، چون واژه ی (ئاوه ند) به واتای تهخت و نشینگه یه و بوته (نه هاوهند). هیئری راولینسون له ۱۸۳۸ ز - نوسیویه تی له ۲۵ مانگی (مه ه) دا، گه ی شتمه کیوی (چل با بالغان) که له غه ربه وه ده گاته زنجیره کیوی به ناوی (سه رکه شتی)، لوره کان لایان وایه، که شتی نوح له وی له نگری گرتووه و نه هلی حه ق (بارسان، یاری) خه لکی غه ربی ئیران بوگومه زی بابای گه وره که هه ر نه و (قه برو مه ر قه دی نوح) پفره ریژدا ده نین و چهن دین سه ده یه، که به کاروان له کرماشان و لورستانه وه، ده چنه زیاره تی. زوربه ی خه لکی نه و ناوه لایان وایه کیتی سه رکه شتی قه بری نوحی لینه. (ئه ندری) لیکوله ری له ۱۸۹۱ زدا توفانی نوحی به ۶۸ ریوایه تی ولاتی خوئی و ۱۳ ریوایه تی ئاسیا و ۴ ریوایه تی له ئور و پا و ۵ ریوایه تی له ئه فریقیای نوسیوه، که به داخه وه، تاریخی نه و توفانه، دیاری نه کراوه. تهورات لای وایه توفان ۳۵۰ سال دریزه ی هه بووه. نه وه ی دیاره (۲ قه بر) به ناوی (نوح و ئاده م) له بان نه و کیوه دیاره و له سالی ۱۳۷۹ هه تاویدا، ده سه یی ۳ که سی له نوح ناسانی ئه مریکایی چونه نه و شوینه و فیلم یان لی هه لگرتووه، به ردی عه جیب و حه لقه ی زنجیری و چهن قه بری که پیمان وایه، که به رله ئیسلام

هه بووه و دیوه و چاویان بیان که وتووہ (دوکتور عہلی ئه کبہر ئه فراسیاب پور،
 ہہر ئه وی) له قہدیمہوہ، دہ لئین: کوردستان ئاوی کہو سہرہ، خاکئی گہوہہر، بہ ہہشتی
 رہ نگیئہ و پرلہ گول و نہسریئہ، ہہر ئه وہیہ: قور ئان بہ (مُنزَلًا مبارکًا) ئایہ تی ۲۹ سورہی
 موئمینون، یانی: سہرزہوی پرپیت و بہرہ کہت و تہژی له نیعمت کہ ئاوی کہو سہرہ بی و
 خاکئی گہوہر بی، ہہر ئه وہیشہ له موسلیم و بوخاریدا! له پیتی جیم و سیندا نوسراوہ:
 (ئاوی سیحان و جیحانی کوردستان ۲ ئاوی بہ ہہشتن کہ تہوراتیش ئه وہی راگہ یاندوہ و
 لہمہ و لاش ئاو بہ تاییہت ئاوی شیرینی کوردستان کہ فرہ زوریشہ، چ ئاوی سہرزوی یا بن
 زہوی ہوئی ژیانہ و دل و دہرون و سہرزہوی کوردستان پرہ له زہ خیرہ و کان و
 ئازوخہی ہوئی ژیانہ مروف، له گوگردہوہ تانہوت، گاز، ئاو، ئاوی بن زہوی، ئورانپوم،
 مس، ئاسن، پولا، زیر، زیو، گرانیٹی بہ قیمہت کانزا، بہردہ مہرمہر، بہردی جوان و
 رہنگین، زوخالی، زوخالی بہرد، شوینہواری کوں و کہو نارا: ئاسہواری بہنرخ و پیئی
 بژیوی باش و بہ کہلک بوئینسان، جاہر بوئی له سہرئہم خاکہ، سینگہ درئی یہ. ئہحمہد
 موختار جافیش بہوہی زانیوہ کہ فہرمویہ تی:

دہمیکہ ئہم ولاتہ وائہ سییری پہنجہیی جہہلہ

له سایہی عیلمہوہ، ئہ مرو، ئیترنوبہی زہ فہرتانہ

عارفی ره‌ببانی شیخ ئەحمەد ناودار به مه‌لای جزیری

لیکۆلینه‌وه:

مه‌لای جزیری فه‌رمویه‌تی:

گۆلی ئیره‌می بوه‌تانم - شه‌بچراغی شه‌بی
کوردستانم.

شیخ ئەحمەد شاعیری ناوداری کورد و ناسراو
به‌مه‌لای جزیری کوری محمه‌د، له‌هۆزی بوختی
و له‌بنه‌ماله‌ی عیلم و زانین له‌شاری جزیر و بو‌تان
که‌شاریکه‌له‌کوردستانی باکورو که‌وتوه‌ته‌بن
چیا‌ی جوودی که‌قورئان به‌ (مُنْزَلًا مُبَارَكًا -
سووره‌ی مؤمنون، ئایه‌تی ۳۰) نیوی بردووه، یانی

مه‌لای جزیری

سه‌رزه‌ویی پرپیت و به‌ره‌که‌ت و پاک و ته‌ژی له‌زه‌خیره‌ی بن زه‌وی و سه‌رزه‌وی و
پرپر له‌تازوخه، بو‌ژیانی مروّف، که‌گه‌میبه‌که‌ی هه‌زه‌ته‌ی نوح له‌جوودی له‌خاکی
پرپیت و به‌ره‌که‌تی کورستان گیرساوه‌ته‌وه (واستوت علی الجودی - سووره‌ی هود،
ئایه‌تی ۴۴).

له‌باره‌ی ژیا‌نی مه‌لای جزیری - یه‌وه، بیرورای جیا‌جیا هه‌یه. خوالی‌خوشبوو
جه‌لاده‌ت به‌درخان: (بله‌چ شیرکو) له‌کتیپی قه‌زییه‌ی کورد، سالی وه‌فاتی مه‌لای به
(۱۱۶۰ ز) داناوه. میژوزانی ناوداری کورد ئەمین زه‌کی، له‌دوکتیپی (کوردانی به
ناوبانگ) و (کورد و کوردستان) ده‌وره‌ی ژیا‌نی مه‌لای به‌دوانیوه‌ی سه‌ده‌ی شه‌شه‌می
کوچی نوسیوه، ئوگۆست ژا‌با به‌نیوی باس‌گه‌لی له‌کوردان، نیوان (۵۴۰ تا ۵۵۶) ی بو
ژیا‌نی داناوه، خو‌ره‌هه‌لاتناسی ئەلمانی فون‌هارتمان که‌دیوانی مه‌لای له‌سالی (۱۹۰۴)
داله‌به‌رلین له‌چاپ داوه‌و به‌رکۆلیکی تو‌یژانه‌وه‌ی به‌زمانی ئەلمانی بو‌نوسیوه‌و له‌لایه‌ن
ژا‌با - ی روژ هه‌لاتناسی روسیسه‌وه‌و تارگه‌لیکی تو‌یژانه‌وه‌و لی‌کۆله‌رانه‌ی له‌باره‌ی

مه‌لای جزیری - یه‌وه بو نوسیه‌وه بیرورای ئاشکرای رانه‌گه‌یاندوه، وه‌ک‌ئه‌وه‌یروورای ژابای قه‌بووله، زانای ناودار عه‌لانه‌دین سه‌جادی له‌کتیبه‌ی میژوی ئه‌ده‌به‌ی کوردی - دا، دوا‌ی هینانی هه‌مو بیروراکان به‌ پشت به‌ستن به‌ نوسخه‌ی خه‌تی له‌ دیوانی مه‌لای جزیری به‌ خه‌تی عه‌بدولقادر ئامیدی که له‌ سالی (۱۳۳۸) ی کوچیدا نوسراوه، سالی له‌ دایک بوونی مه‌لای جزیری به‌ (۱۴۰۷ز) و مردنه‌ک‌ه‌شی دوا‌ی (۷۵) سال ژیان داناوه که له‌ شاری جزیره وه‌فاتی کردوه و نیژراوه.

هه‌مو باو باپیرانی مه‌لای جزیری، زانا و شیخی سه‌ره‌رمال و له‌سه‌ر رپبازی نه‌خشه‌ندی بون. مه‌لا بو خویندن له‌سه‌ره‌تاوه لای باوکی خو‌ی خویندوبه‌تی و له‌ پاشان هه‌روه‌ک‌گشت مه‌لا و فه‌قی نیو کورده‌واری، گه‌لینک شارودی گه‌راوه، ده‌لین: له‌ ته‌مه‌نی (۳۲) سالیدا، لای (مه‌لا ته‌ها) ناویک له‌ فیژگه‌ی گوندی (سترباس) ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی وه‌رگر تووه‌وه له‌ گوندی (سه‌ریا) له‌ نیژیک دیاره‌به‌کر ده‌بیته‌ وانه‌بیژی دینی و له‌ ویشه‌وه‌ چوو ته‌ ناوچه‌ی (حه‌سه‌ن کیف) و له‌ ویش وانه‌ی به‌ فه‌قی و مه‌لا و تووه‌ته‌وه‌ و مه‌لای زانا و پایه‌به‌رزی فره‌زوری پیگه‌یاندوه.

ده‌گیرنه‌وه مه‌لا دو سال به‌ر له‌ ئیجازه‌ وه‌رگرته‌ی مه‌لایه‌تی له‌ ته‌مه‌نی (۳۰) سالیدا، له‌ (دی‌ره‌هان) له‌ نیژیک قه‌لای حه‌سه‌ن کیف، ده‌چیته‌ سه‌ر زه‌ماوه‌ندی ئیجازه‌نامه، وه‌رگرته‌ی فه‌قیه‌ک (سه‌لما) نیویک کیژی حاکمی (حه‌سه‌ن کیف) که ناوی (مه‌لیک کامیل) بووه له‌ گه‌ل ده‌سته‌ خوشکانی خویدا، چوو بوونه‌ سه‌بری ئه‌وه‌ به‌زم و ئاهه‌نگه، مه‌لا که له‌و گونده «سه‌لما» ده‌بینی. خوا له‌ چاوی به‌له‌کی ئه‌ودا به‌دی ده‌کا و تیری ئه‌وینی ئه‌وه‌ کچه‌ دلی پیکاره‌وه به‌ هه‌له‌وه‌دا ژیاوه.

ده‌لین (مه‌لیک کامیل) پیشیاری ماره‌کردنی پینی داوه، به‌لام مه‌لاهه‌وه‌خواناسه‌ گه‌وره‌یه، جیا له‌ خوا چی دیکه‌ی به‌دله‌ا رانه‌بردوه.

۱ - مه‌لای جزیری، به‌ دامه‌ زریته‌ری فیژگه: قوتابخانه‌ی کلاسیکی کوردی داده‌ندری، به‌م واتایه‌که مه‌لای جزیری یه‌که‌م شاعیر و هه‌ستیاری کورده‌که شیعری به‌ (غه‌زهل) و له‌سه‌ر کیشی عه‌روزی و شیوازی کلاسیکی فارسی و عه‌ره‌بی داناوه، چونکه

پیش کلاسیزمی سه‌ده‌ی نوژده له وێژاوهری و ئه‌ده‌یی کوردیدا، مه‌لای جزیری به‌یه‌که‌م دامه‌زرینه‌ری ئه‌و فیڕگه‌و مه‌که‌ته‌به‌له‌قه‌له‌م ده‌دری.

۲ - دیاره‌ زانا و شاعیری ناودار، مه‌لا خدری نالی - ش که‌ دوای مه‌لای جزیری، هاتووه‌ته‌مه‌یدانی شیعر دانانی کوردی که‌ به‌یه‌که‌م شاعیری گه‌وره‌ی کلاسیستی کوردی خولی خوئی ناو ده‌برئ، دژایه‌تیبه‌ک سازنادری که‌ قوتابخانه‌ی نالی - ش تا بیسته‌کان و سییه‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌م، هه‌ر درێژه‌ی هه‌بوو، چونکه‌ له‌ نیوان غه‌زه‌لی مه‌لای جزیری و نالی - دا، زیاتر له‌ دو سه‌د سال زیاتر ماوه‌ هه‌یه‌ که‌ دیاره‌ ئه‌م ماوه‌یه‌ش که‌ بو‌شایی خستووته‌نیوان غه‌زه‌لی کوردی، له‌به‌ر نه‌بوونی ده‌سه‌لاتداری کورد خوئی؛ روی داوه‌و ناموو بیگانه‌ش، به‌ری گه‌شه‌کردن و په‌ره‌سه‌ندنی زمان و فه‌ره‌ه‌نگ و شیعر و غه‌زه‌ل و هونه‌ری کوردی گرتوووه‌.

(حاجی قادری کوئی)

۳ - هه‌ندی پرسیار ده‌که‌ن، ئه‌گه‌ر مه‌لای جزیری به‌یه‌که‌مین هه‌ستیاری کلاسیزمی گه‌وره‌ی کوردی شیوه‌زاری کرمانجیی ژورو ناسراوه‌، ئه‌دی بو‌به‌ شاعیری نه‌ته‌وه‌یی هه‌روه‌ک (ئه‌حمه‌دی خانی) و (حاجی قادری کوئی) نیو نابری؟ له‌ وه‌لامدا ده‌وتری ئه‌حمه‌دی خانی و حاجی قادر به‌ ئاشکرا بانگی کوردایه‌تیان داوه‌و له‌ بابته‌ کورد و سازدانی ده‌وله‌تی کوردیه‌وه‌،

شیعریان داناوه‌و به‌ به‌ژنوبالا و ئازایی و نه‌به‌زی و مه‌ردی و نه‌ به‌ردی و نان بده‌یی و شه‌ره‌ف و به‌ ناموسی نه‌ته‌وه‌ی کوردیان هه‌لو‌توووه‌، به‌لام مه‌لای جزیری و زو‌ربه‌ی شاعیرانی پیشوی کورد، نه‌دواون، ته‌نیا خانای قوبادی له‌ په‌سه‌ندی زمانی کوردیدا و ته‌رجیح‌دانی زمانی کوردی، به‌سه‌ر زمانی فارسیدا فه‌رمویه‌تی:

هه‌رچه‌ند مه‌وا چان فارسی شه‌که‌ره‌ن کوردی جه‌ فارسی به‌ل شیرین ته‌ره‌ن
بروانسه‌دیوانی خانا (خوسره‌و و شیرین) چاپی گه‌لاریزانی (۲۵۸۱) مادی

شاهه‌نشاهی هوخ شه‌ته‌رو سالی (۱۳۴۸) ی هه‌تاوی، تاران، سه‌رگورد مراد شه‌وره‌نگ، په‌ره‌ی (۲۱) و شیرین و خوسره‌و، لاپه‌ری (۱۴)، چاپی کۆری زانیاری کورد، سالی (۱۹۷۵ ز) به‌غدا «که زانای ناودار کاکه محمه‌دی مه‌لاکه‌ریم، ئەندامی یاریده‌ده‌ری کۆری زانیاری کورد، ساغی کردوه‌ته‌وه‌و فه‌ره‌ه‌نگی بو‌ریک‌خستوو‌ه و سه‌ره‌تای بو‌ نووسیوه».

۴- به‌لام ته‌گه‌ر به‌ وردی بنوارینه‌کاری شاعیره‌ کورده‌کان به‌ تیکرا و به‌ تایه‌تی کاری مه‌لای جزیری که له‌ و سه‌رده‌مه‌دا، شیعری به‌ زمانی کوردی داناوه؛ نه‌ک به‌ زمانی ناگورد، خوئی له‌ خویدا ده‌سه‌لمینی که مه‌لای جزیری شاعیر و هه‌ستیاری نه‌ته‌وه‌یی بو‌وه، بو‌یی به‌ زمانی کوردی شیعری داناوه؛ تا له‌ و ریگایه‌وه‌ بلی: به‌هاتنی دینی ئیسلام بو‌نیو نه‌ته‌وه‌ی کورد، زمانی کوردی نه‌فه‌و تاوه‌و ئەمه‌ش باشترین به‌لگه‌یه، که فه‌ره‌ه‌نگی ئیسلامی به‌ زمانی شیرینی کوردی عارفانه‌ به‌یان کراوه، هه‌رچه‌ند هه‌ندی لایان وایه‌ که مه‌لای جزیری و هه‌له‌ دین و غیرفاندا، غه‌رق بو‌وه‌ که ئیدی سه‌ری نه‌په‌رژاوه‌ته‌ مه‌به‌ستی دیکه، ته‌نیا ده‌ربرینی واتای مه‌به‌ست بو‌وه، جا به‌ هه‌ر زبان و زاریک بو‌ویی، مه‌لا به‌هه‌ر لایه‌کی خوئی روانیوه‌ ته‌نیا خوای بینیوه (وحدة‌الوجود) ته‌وه‌ی بو‌مه‌لا گرینگ بو‌وه، خودا و ته‌وین به‌ خوا بو‌وه، جا هه‌ر له‌به‌رته‌وه، بیری له‌ جیهانی ئەنبوژهنی (مادی) و جیاوازیی زمانه‌کان نه‌ کردوه‌ته‌وه‌ که فه‌رمویه‌تی:

میننه‌ت ژ خودایی کو به‌ عه‌بدی خو مه‌لایی

ئیکسیری غه‌می عیشق نه‌ دینار و دره‌م دا
 یانی بو‌مه‌لای جزیری (غه‌می عیشق) و ناودروک و هه‌ستی به‌ سوژ و واتا گرینگتره
 نه‌ک «دینار و دره‌م و دراو» یانی چه‌شنی ده‌ربرینی زمان، زور گرینگ نه‌بو‌وه به‌لای
 مه‌لاوه، به‌لگو زیاتر مه‌به‌ستی خودی ده‌ربرینی هه‌سته‌که‌ی خوئی بو‌وه. دیاره‌ مه‌لا له
 سه‌ره‌تای شیعری و هونه‌وتنی خویدا، رازانه‌وه‌ی واژه‌یا وشه‌کاری کلاسیکی و روخساری

شیعری له‌به‌رچاو‌گر تووه:

هه‌روه‌ک فەر مو‌یه‌تی:

چین‌چین کرن زولفین سیا‌که‌سک ئە‌تله‌سی دیا‌قه‌با
ئیدی نیشان نابن خو‌یا، تیکه‌ل کرن لازم سه‌با
من دی سه‌با دایی سه‌حه‌ر ماداری به‌دری کر دو‌که‌ر
قه‌وس و قه‌زه‌ح ژئی هاته‌ده‌ر دیا‌سه‌به‌ه زولفانرا ته‌با
ئیرۆژمه‌ل به‌درا ته‌مام عه‌ن‌به‌ر فشان بن سه‌ده‌سه‌لام
ئهی هود هودی شیرین که‌لام (اهلا و سه‌هلا مره‌با)
من دل‌به‌ره‌ک وه‌ک دور هه‌یه مه‌جه‌وبی شیرین سوژ هه‌یه
حوسن و جه‌ماله‌ک پور هه‌یه به‌لقیس سیفه‌ت مه‌سکه‌ن سه‌با
شو‌خ و شه‌پالا مه‌ی په‌رست ئە‌و زالما هشیارو مه‌ست
فی نامه‌یی خه‌ف دی قده‌ست (فی طیها نشر النبأ)
بیژ ئە‌و شرینا سوژ په‌ری دور دانه‌یا ئە‌ز موشته‌ری
کا عه‌هدو په‌یمانا به‌ری؟ بی‌فایده‌ چون شو‌به‌ی هه‌با
مه‌دفی په‌ری یا دل به‌ری لی هه‌ی ب ئوسلوبا به‌ری
لی که‌فش به‌بیته په‌نجه‌ری بی و بچت ته‌شبه‌ی با
دل‌به‌ر مه‌جالا نامه‌دی ناسی کونشیا‌نا مه‌دی
نونه‌ک مخالف تی نه‌دی هل قلبها نحوی سه‌با
نه‌ی شه‌که‌را سپی ده‌ست و زه‌ند زانم مه‌جالا نامه‌خو‌ند
لیقا ته‌به‌سسوم کرژ ته‌ند (ماست کبان فی ربا)
قاسید به‌مه‌قسودا مه‌هات با موژده و ئە‌مرو به‌رات
نیشان هه‌نارن هه‌م خه‌لات شه‌هزاده‌یا گولگون قه‌با

ئیرۆ مه‌جال لی هات و وهخت دیسا جوان بومن درهخت
 ئه‌و لامعا دایی ژ تهخت (ماکان برقا خلبا)
 سه‌لوی ره‌وان زهرین وه‌ره‌ق چیچه‌ک مه‌لی دین سه‌د نه‌سه‌ق
 (یا قوتها یحکی الشفق یحکی عقودا کوکبا)
 «دیوانی مه‌لای جزیری به‌شهرحی شاعیری گه‌وره‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد هه‌ژار - چاپی
 سروش تاران، (۱۳۶۱) ی هه‌تاوی، لاپه‌ره‌ی ۲۷ - ۳۳».

۵ - هه‌رچه‌ند مه‌لای جزیری له‌ شیعری یه‌ که‌مدا (زولفه‌ین: زولفه‌ین) ی موخالیفی
 قیاس به‌ کاربردوه‌ که‌ له‌ گه‌ل ریزماندا یه‌ ک ناگرته‌وه‌. «بروانه‌ لاپه‌ره‌ی (۹) کتیبی گه‌شتی
 له‌ عیلمی به‌ لاغه‌، مه‌هاباد چاپی (۱۳۶۴) ی هه‌تاوی دانراوی، زانای ناودار ئوستاد:
 محهمه‌د سه‌عید ئیبراهیمی محهمه‌دی (ئاویر).

۶ - مه‌لا ئه‌حمه‌د کوری مه‌لا محهمه‌د بو‌تانی زفنگی موفتی باژیری قامیشلی - له
 سووریا، شهرحیکی به‌ عه‌ره‌بی به‌ نیوی «العقد الجوه‌ری فی شرح دیوان الشیخ الجزری»
 له‌سه‌ر دیوانی مه‌لای جزیری داناوه‌، ده‌لی مه‌لا له‌ ئاخرو ئۆخری سالی (۹۰۰) و
 سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ده‌یهم له‌ دایکبووه‌ تا سالی (۱۰۰۰)، به‌لکو تا (۱۰۰۵) له‌ حال
 ژياندا بووه‌.

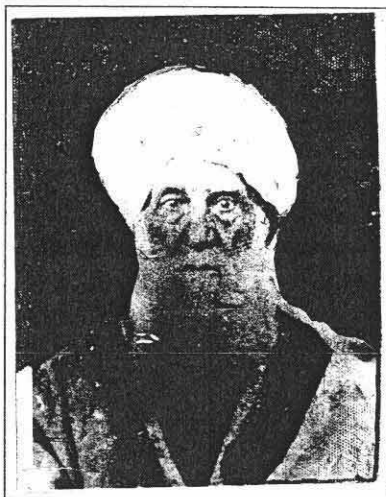
۷ - هه‌رچه‌ند، ئه‌وه‌ مه‌لای جزیری، که‌ی له‌ دایکبووه‌ کوری کتیه‌ و چه‌ند سال
 ژیاوه‌ و چی له‌ به‌ر کردوه‌ و چی خواردوه‌ و چلۆن هه‌ستاوه‌ و دانیشتوه‌ و به‌ کتیه‌ نه‌خوشتی
 وه‌فاتی کردوه‌، زورگرینگ نییه‌، گرینگ ئه‌وه‌ یه‌ مه‌لای جزیری عه‌مه‌لی به‌م ئایه‌ته
 کردوه‌ [هو انشاکم من الارض و استعمرکم فیها - ئایه‌تی ۶۲، سوره‌ی هود] یانی خوا
 ئیوه‌ی له‌ زه‌وی خه‌لق کردوه‌ و پێی راسپاردون تاگویی زه‌وی له‌ هه‌ر بارو بابه‌تیکه‌وه‌
 ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه‌، دیاره‌ ئاوه‌دان کردنه‌وه‌، گۆی زه‌وی ته‌نیا به‌ کشتوکال، یا مه‌رو
 مالاتداری، بازرگانی، سه‌نعت و تیکنیک نییه‌، به‌لکو له‌ باری په‌ره‌دان به‌ زمان و

فهره‌نگ و هونه‌ریشه‌وه‌یه، جا‌ئه‌وه‌یه مه‌لای جزیری له باری په‌رده‌دان به‌زمانی کوردی، فهره‌نگ، عیرفان و ناسه‌وه‌ری کوردی، هونه‌ری شیعریه‌وه، ئه‌رک و ئه‌سپاره‌ی خو‌ی ئه‌نجام داوه. جا‌هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌ده‌بی بلین: هونه‌ر لای کوردان وه‌س.

۸ - هه‌مو ده‌زانین که زمان و فهره‌نگی کوردی به‌ر له ئیسلام، له چاخ و ده‌وره‌ی ئیسلامیدا له گه‌ل فهره‌نگی ده‌وله‌مندی ئیسلامیدا تیکلا‌وبوو، زو‌ری له ده‌سته‌اته‌کانی فهره‌نگ و ژبیری کوردی، به‌هو‌ی راژه‌ی زانایانی موسلمانان کورده‌وه، چووه‌ نیو فهره‌نگی ئیسلامیه‌وه. باش ده‌زانین که ده‌سته‌اته‌کانی عیلمی و زانینی له باب‌ه‌ت ئه‌م زانینه‌وه بزانی و بیانین:

پزیشکی که به‌هو‌ی زانایانی ژن و پیاوانی کورده‌وه، ناسینی گیا ده‌رمانیه‌کان چلو‌ن نه‌خوشیان چاره‌کردوه و ده‌س و پی‌شکاویان گرتوه‌ته‌وه، یا زانینی فه‌لسه‌فی که به‌هو‌ی که‌سانی و ه‌ک شیخ شه‌هابه‌دین سوهره‌وه‌ردی کوردی لای بیجار، شیخی ئیشراق، دامه‌زینه‌ری فیرگی فه‌لسه‌فی ئیشراق، جوگرافیا به‌هو‌ی که‌سانی و ه‌ک ئه‌بو‌فیدا شازاده‌ی ئه‌ییوبی زه‌ر زاری کورد، ئه‌ستیره‌ناسان و ریازی زانانی و ه‌ک محبه‌دین خه‌لاتی که له گه‌ل خواجه‌نه‌سیر تووسی - دا، له دامه‌زاندنی ره‌سه‌دخانه‌ی مه‌راغاکاری کردوه، یا ئیمام ئه‌وره‌حمان خازینی، ره‌سو‌لی زه‌کی سابلاخی یا عه‌بدو‌لسه‌لام ماردینی گیاناس و ریازی زان، ئه‌بو‌حه‌نیفه‌دینه‌وه‌ری ریازی زان و گیاناس که که‌شفیاتیکی له عیلمی شیمی (گیایی) دا هه‌یه‌و جوگرافیا‌زانیش بووه، سه‌رف، نه‌حو، گرامه‌ر، به‌هو‌ی که‌سانی و ه‌ک ئیبنو‌حاجیب شاره‌زووری، ئیبنی جنی که (فقه‌اللغه‌)ی داهیناوه، زه‌ینه‌دین ئامیدی خه‌تی بو‌نایینایان داناوه و شه‌ش سه‌د سالی به‌ر له (لینی برایی فه‌رانسه‌وی) ژیاوه و هه‌زاران زاناو دانای و ه‌ک ئیبنو‌خه‌له‌کان، کورانی ئه‌سیر، زانایانی شاره‌زووری و ئامیدی و دینه‌وه‌ریه‌کان، مه‌ولانا عه‌بدو‌لره‌حیم عیراقی (بارزانی)، شیخ مه‌ته‌ر بارزانی، ئه‌بوله‌فای کورد، که هه‌کیم سه‌نایی به‌شیعر له په‌سه‌ندیدا ده‌آلی:

[قرنها باید که تا از پُشتِ آدمِ نطفه‌ای بوالوفای گُرد گردد یا شود و یس قرن] مه‌لا ئەبو بە کری موسەنەیف، ئەبو سعوود ئامیدی، شیخی شەرقاوی، حاجی خەلیفە (بەها) که بابە مەردووخ روخانی له بەرگی ۲ مەشاهیری کورد، پەرە ی ۲۲۲ فرە تارینی

کردووە و غەزەلێکی بەزمانی کوردی بەناوی نیکاری لەو زاتە چاپ کردووە ئەمەین حوزوری مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلائی نەهری شاهی شەمزین بوووە که هەر ۲ کیان کوردایەتیان کردووە. مه‌لا یەحیا مزووری، مه‌ولانا خالید شارەزووری نوسخە ی جامعە، که کودایەتی کردووە، عایشە تەیمورییە کان، ئەحمەد شەوقی، مەحمود عەقادی زەهاوییە کان، عەبدولرەحمان روژبەانی، قزنجی و تورجانی زاده کان، شیخ محەمەد مەدەنی کوری

سلیمانی کوردی، مه‌لا ئەحمەد گۆرانی شیخ الاسلام، قدوة المحققين تاج الملة والدين مەحمودبن خوداداد بن یوسف شنۆیی، ئەلامە که ماله‌دین شارەزووری، شیخ ئەحمەد ناودار بە بیژەری مۆتەحەرێک، شیخ کاک ئەحمەد بەرزنجی قوتبی سلیمانی، سیف القورات، زیائولحەق حیسامەدین چەلەبی، جابان الکوردی، ئەبو بەسر مەیموون بن جابان الکوردی سەحابە ی رەسوولی خوا، هەر چەند بە قەولی حاجی قادر رەحمەتی لە بەر بی دەفتەری ون بوون وفانی، بەلام ئەگەر له «هەر شتیك مشتیک» و له «کۆشکی خشتیکیش» ماوه، هێمان هەر زور داراو دەوله‌مەندین. کورد نیرۆمییشی نەناسیووە دەلی: (شیر له لان دەرکەوی چ نیرچمی)، کورد تەنانەت لە شیوێ حکومە تداریشەووە ناودارن، کهسانی وە ک بەرمە کیان، ئەبو موسلیم خوراسانی کورد، بابە کی خورەم دینی کورد، سەلاحەدین ئەیووبی، شجرة الدر ملکه المسلمین لە بنەماله ئەیووبی، زیرینای ئامیدی، میهرانکۆی ئامیدی، یان که ریم خانی زەند که له تاران (شەقامە رینگایە کی پان و بەرین و دووبانده) به نیوی که ریم خان هه‌یه‌و کهس نه‌یتوانیوه به که ریم خان بلی: زالم